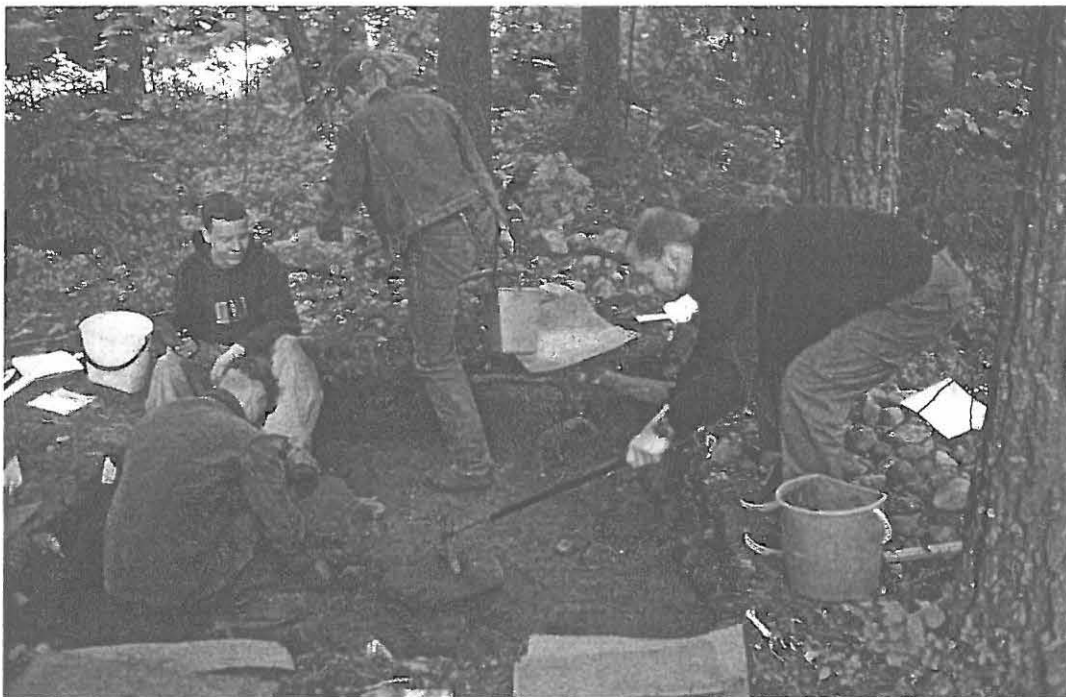

HOLLOLA HAHMAJÄRVI 3

Arkeologinen koekaivaus esihistoriallisella
asuinpaikalla

Kyj 098 01 0039

Jouko Pukkila
Lahden kaupunginmuseo
Päijät-Hämeen maakuntamuseo
2001

Rahoitus
Euroopan Unionin Aluekehitysrahasto
Lahden kaupunki
Hollolan kunta

1. Kohdetiedot	1
2. Johdanto	3
3. Tutkimushistoria	4
4. Koekaivaus vuonna 2001	4
4.1. Hahmajärvi 1 asuinpaikan sijainti, ympäristö ja topografia	4
4.2. Työntekijät ja työolot	5
4.3. Mediatilaisuudet	5
4.4. Menetelmät	5
4.5. Dokumentointi	6
4.6. Löydöt	7
4.7. Näytteet	8
5. Kaivaushavainnot	8
5.1. Alue ennen kaivausta	8
5.2. Pintamaan poisto	8
5.3. Pintataso ja ensimmäinen kaivauskerros	8
5.4. Toinen kaivauskerros	9
5.5. Kolmas kaivauskerros	9
5.6. Neljäs kaivauskerros	10
5.7. Viides kaivauskerros	11
5.8. Kuudes kaivauskerros	11
5.9. Seitsemäs kaivauskerros	12
5.10. Kahdeksas kaivauskerros	12
5.11. Yhdeksäs kaivauskerros	12
5.12. Kymmenes kaivauskerros	13
5.13. Yhdestoista kaivauskerros	13
5.14. Koekuopat	13
6. Havainnoista tarkemmin	14
6.1. Löytöjen levintä	14
6.1.1. Esineet ja niiden teelmät	14
6.1.2. Keramiikka ja palanut savi	16
6.1.3. Palanut luu	16
6.1.4. Kvartsi-iskokset	16
6.2. Rakenteet ja muut kaivaushavainnot	18

	6.2.1. Kulttuurikerros	18
	6.2.2. Kivet	18
7. Yhteenveto		19

1. Kohdetiedot

Kunta	Hollola (98)
Kylä	Hahmajärvi (402)
Nimi	Hahmajärvi 3 <i>HJR 098 01 0039</i>
Peruskartta	Pk 2133 11 Herrala
Sijainti	x = 6754 91, y = 2579 16, z = 93,5 - 94,3 m m.p.y
Koordinaattiselite	Kaivausalueen sijainti peruskartalta mitattuna
Muinaisjäännöksen laji	asuinpaikka
Ajoitus	mesoliittinen/varhaismetallikautinen (?)
Lukumäärä	1
Ehdotus muinaisjäännösluokaksi	II
Perustelut	
muinaisjäännösluokitukselle	Metsäalueella sijaitseva koskematon muinaisjäännös
Koekaivaus	16. - 27.7.2001
Kaivausala	4 m ²
Koekaivauslöydöt	KM 32676: 1 - 130
Mustavalkonegatiivit	Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto: 128744, 128746, 128748, 128752, 128755-56, 128759-62, 128765-66, 128771-72, 128775-76, 128781-82, 128784, 128799-128800, 128805-13
Diapositiivit	Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto: 32161 - 32190
Aiemmat löydöt	KM 32601 (tarkastus 2001)
Aiemmat negatiivit	-
Aiemmat diapositiivit	-
Tila ja Rno	Ylöstalo 1:148
Maanomistaja	Lahden kaupunki
	Harjukatu 31 15100 Lahti
	PL 202 15101 Lahti

Kohde ja ympäristö: Hollolan Hahmajärven itärannalla sijaitseva esihistoriallinen asuinpaikka, Hahmajärvi 3, löydettiin vuonna 2001. Asuinpaikka on järven eteläpäässä olevasta uimarannasta n. 400 metriä pohjoiseen. Se sijaitsee metsämaalla vesirajaan ulottuvan rantakallion laella. Puusto on kuusi - ja mäntymetsää, jossa

kasvaa hieman pieniä lehtipuita. Hahmajärvi on pieni pohjois-eteläsuuntainen järvi n. 15 kilometriä Lahden kaupungin keskustasta lounaaseen.

Lähilöytöjä

Hahmajärvi 1, KM 32283: 1 - 4 (inventointi 2000)

Hahmajärvi 2, KM 32284

Hahmajoki, KM 31223:1-7 ja KM 32116:1-3

Kertomuksen liitteet

Mustavalkonegatiiviluettelo

Diapositiiviluettelo

Peruskarttaote

Yleiskartta 1:2000

Kaivauskarttoja

Löytöjen levintätaulukot

Näyteluettelo

2. Johdanto

Lahden kaupunginmuseo käynnisti v. 2000 monitieteisen "Porvoonjoen asutustutkimus - kansallismaiseman syntyvaiheet ja tulevaisuus" tutkimushankkeen, jonka tavoitteena on selvittää alueen asutushistoriaa ja geologista kehitystä sekä tuottaa esimerkiksi kulttuurimaiseman suojeluun liittyvää aineistoa. Hankkeen ensimmäinen vaihe käsittää vuodet 2000-2002 ja sen yhtenä osana ovat kohdealueen varhaisinta asutushistoriaa selvittävät arkeologiset tutkimukset. Yksi vuoden 2001 kenttätöohjelmaan kuuluva tutkimus tehtiin Hollolassa Hahmajärvi 3 -nimisellä esihistoriallisella asuinpaikalla. Kyseessä oli koekaivaus inventoinnissa todetussa kohteessa ja tavoitteena tarkentaa muinaisjäännöksen luonnetta ja ajoitusta.

Hahmajärvi on pieni järvi Hollolan Hahmajärven kylässä n. 15 kilometriä Lahden kaupungin keskustasta lounaaseen. Hahmajärvi 3:n esihistoriallinen asuinpaikka sijaitsee sen itärannalla, järven eteläpäässä olevasta uimarannasta n. 200 metriä pohjoiseen. Samalla rannalla on muitakin esihistoriallisia kohteita, n. 100 metriä etelään on Hahmajärvi 2:n kvartsilöytöpaikka sekä siitä vielä n. 200 metriä etelään Hahmajärvi 1:n esihistoriallinen asuinpaikka, jolla myös suoritettiin tutkimuksia v. 2001. Hahmajärvi 3 sijaitsee järven itärannalla, rantakallion laella metsämaalla.

Muinaisjäännös löytyi FM Hannu Poutiaisen johtamassa inventoinnissa vuonna 2000, jolloin paikalle kaivettiin koekuoppia. Löytöaineiston perusteella kohde voitiin ajoittaa vain esihistorialliseksi asuinpaikaksi. Vuoden 2001 koekaivauksessa avattiin koeruutu löytörikkaimman koekuopan ympäristöön, koska tavoitteena oli koota aineistoa, jolla kohde pystyttäisiin ajoittamaan tarkemmin ja myös saamaan sen luonteesta parempi käsitys.

Kaivaus suoritettiin 16. - 27.7. ja kenttätöitä johti FM Jouko Pukkila. Tutkimusten aluksi kohteeseen avattiin 4m² koeruutu, jota oli myöhemmin tarkoitus laajentaa havaintojen perusteella, mutta loppujen lopuksi koko kahden viikon kaivausaika käytettiin koeruudun tutkimukseen.

Hankkeen rahoitus on saatu alueen Lahden kaupungista, Hollolan kunnasta ja Euroopan unionin aluekehitysrahastosta.

3. Tutkimushistoria

Hahmajärvi 3:n esihistoriallinen asuinpaikka löytyi vuoden 2001 inventoinnissa, joka oli osa Porvoonjoen vesistöalueen kivikautista asutusta selvittävää tutkimushanketta. Inventoinnin teki FM Hannu Poutiainen. Paikalle kaivettiin neljä koekuoppaa, joista kaikista tuli löytöjä, pääasiassa kvartsi-iskoksia, mutta yhdestä myös palanutta luuta. Kaksi kvartsi-iskosta ja palanut luu löydettiin koekuopasta, joka kaivettiin rantakallion reunasta 10 metriä itään ja rantaa seurailevan polun kohdalla olevasta kalliojyrkänteestä 11 metriä pohjoiseen.

Edellisenä vuonna oli inventoinnissa löydetty Hahmajärvi 1:n esihistoriallinen asuinpaikka ja Hahmajärvi 2:n kvartsilöytöpaikka samalta itärannalta, joitakin satoja metrejä etelämpää.

4. Koekaivaus vuonna 2001

4.1. Hahmajärvi 3 asuinpaikan sijainti, ympäristö ja topografia

Muinaisjäännös sijaitsee mineraalimaalla Lahnakallioksi kutsutun rantakallion laella. Kallion pohjoispuolella maasto laskee kivikkoiseen, järveen saakka ulottuvaan notkelmaan, jonka pohjoispuolella maasto kohoaa melko jyrkästi. Kaivausalueen ja notkelman välillä, samoin kuin kaivausalueen eteläpuolella maasto on tasaista n. 10 - 15 m matkalla. Etelän suunnassa n. 10 metrin päässä kallio ulottuu kapeana kaistaleena metsäalueelle ja siihen on muodostunut runsaan metrin korkuinen jyrkänte. Itään maasto kohoaa loivasti n. 30 metriä, jonka jälkeen se nousee melko jyrkästi kallioytymisen kumpareen rinteille.

Koeruutu sijoitettiin aiemman koekuopan ympärille kuusta ja mäntyjä kasvavan metsäalueen laitaan, jossa maiseman yleisvaikutelma on avoin. Kauempana rannasta maaston peitteisyys lisääntyy ja lehtipuuston osuus kasvaa.

Hahmajärvi on pieni, n. 2½ x 1 km laajuinen pohjois-eteläsuuntainen järvi, jonka pinnan korkeus peruskartan mukaan on keskimäärin 90,6 m m.p.y (N60-järjestelmä). Järven itä- ja pohjoispuolella on korkeita kallioisia, enimmillään n. 160 m m.p.y. kohoavia mäkiäalueita, länsi- ja eteläpuolella on myös viljelyksessä olevia alueita. Pohjoispäässä on myös järven ainoa lasku-uoma, Hahmajoki. Ainakin järven itärannalla on monin paikoin paljasta lohkariekkoa, joka viittaa veden pinnan laskuun tai laskemiseen. Pikainen vaaitus kolmesta kohtaa osoitti rantakivikon yläpinnan olevan keskimäärin tasolla 92,25 m m.p.y (N43-järjestelmä).

4.2. Työntekijät ja työolot

Hahmajärven inventoinnissa havaitut kohteet 1 ja 3 otettiin projektin kenttätöohjelmaan sen jälkeen, kun koekaiivauksista Lahden Hölmännmäen peltokohteella päätettiin luopua. Neuvottelujen jälkeen tultiin tulokseen, että kohteisiin avataan koeruutu runsaslöytöisimmän koekuopan kohdalle, jotta voitaisiin olla varma tuloksista.

Hahmajärvi 3 kaivaus tapahtui samanaikaisesti Hahmajärvi 1 tutkimusten kanssa 16. - 27.7.2001. Molempien kohteiden tutkimiseen osallistui työryhmä, johon kuuluivat kenttätöjohtajana FM Jouko Pukkila, piirtäjänä HuK Anssi Malinen ja tutkimusavustajana HuK Tea Tanskanen, kaivajina toimivat eri pituisia jaksoja Jarkko Huilla, Janne Kinnunen, arkeologian opiskelija Mika Kunnari, Atte Nieminen, Juho Niskanen, Aino Nurminen, Kukka Paavilainen, Tuomas Takala ja Nita Vepsäläinen. Työryhmä jaettiin siten, että kumpaakin kohdetta kaivoi 4 - 5 ihmistä. Alussa Anssi Malinen toimi yksin piirtäjänä, mutta myöhemmin, kun kaivaminen ja dokumentointi etenivät kohteissa melkein samaan tahtiin, Hahmajärvi 1 kartanpiirrosta ja mittauksista huolehti Tea Tanskanen ja Hahmajärvi 3 Anssi Malinen. Valokuvauksesta vastasi pääasissa kaivausjohtaja, mutta tarvittaessa myös Janne Kinnunen sekä Anssi Malinen ja Tea Tanskanen valokuvasivat. Jälkitöissä Anssi Malinen piirsi kartat puhtaaksi ja Tea Tanskanen luetteloi löydöt. Jouko Pukkila kirjoitti raportin.

Kaivausvaiheessa kentällä työskenteli eri pituisia aikoja 12 henkilöä yhteensä 91 miestyöpäivän ajan. Työtunteja käytettiin 665 t 15 min.

Olosuhteet kohteissa olivat hyvät, sää oli vähintään kohtuullinen koko ajan ja ympäristön peitteisyyden takia esimerkiksi tasojen piirtäminen onnistui hyvin. Valokuvauksessa ilmeni ongelmia aamupäivisin, jolloin aurinko paistoi osaan ruutuun. Auringonpaiste vaikeutti myös profiilien piirtoa.

4.3. Mediatilaisuudet

Etelä-Suomen Sanomien toimittaja kävi paikalla 25.7.01 ja juttu ilmestyi seuraavan päivän lehdessä.

4.4. Menetelmät

Kaivaukset aloitettiin laatimalla bussolin ja mittanauhojen avulla koordinaatisto vuoden 2000 koekuopan ympäristöön. Koordinaatiston origopiste sijoitettiin hieman varsinaisen kaivausalueen ulkopuolelle ja nimettiin paaluksi 70/70. Siitä x kasvoi pohjoiseen ja y itään siten, että koeruudun kulmapaaluiksi tulivat 74/71, 74/73, 76/71 ja 76/73. Koeruutu jaettiin neliömetrin kokoisiin ruutuihin, jotka numeroitiin

lounaiskulman paalun mukaisesti ruuduiksi 74/71 (kutsutaan raportissa jatkossa lounaisruuduksi), 75/71 (luoteisruutu), 74/72 (kaakkoisruutu) ja 75/72 (koillisruutu).

Kukin kaivausruutu kaivettiin viiden sentin paksuisina teknisinä kerroksina siten, että ruutu jaettiin 50 x 50 cm kokoisiin pienempiin ruutuihin ("neljänneksiin"), jotka kaivettiin kerralla tasoon. Tämä katsottiin riittäväksi tarkkuudeksi löytöjen ja rakenteiden havaitsemiseksi sekä niissä tapahtuvien muutosten dokumentoimiseksi. Myös löytöjen levinnästä sai melko luotettavan käsityksen. Koska kaivausalue oli vain 4m² kokoinen, ei neljännesruutujaon mukaisen luetteloinnin katsottu paisuttavan löytöluetteloa kohtuuttomasti. Neljänneksien erottamisessa toisistaan käytetään tässä raportissa ilmansuunnan mukaista määrettä, kaivausruuduista käytetyistä nimityksistä ks. Edellinen kappale. Koko kaivausalue puhuttaessa käytetään nimitystä koeruutu.

Kaivauksen kerrosjärjestys oli seuraava: pintavaaituksen jälkeen poistettiin turve ja näkyviin tullut taso oli pintataso, sen jälkeen alkoi 1. kaivauskerros, joka loppui 1. tasoon jne.

Kaivaminen tapahtui lastoilla, maa kerättiin ämpäreihin ja seulottiin 4 mm silmäkoon seulalla. Ruutu katsottiin loppuunkaivetuksi, kun siitä ei enää tullut löytöjä eikä siinä havaittu rakenteita eikä kulttuurimaata. Kaiken varalta kaivauksen lopuksi koeruudun pohjaan tehtiin vielä joitakin lapionpistoja, joilla varmistettiin, että alue oli loppuunkaivettu.

4.5. Dokumentointi

Kaivausten korkeusmittaukset suoritettiin absoluuttisina ja niitä varten siirrettiin jonovaaituksella korkeuspiste kaivausalueen viereen rantakallion koloon Hahmajärvi 1:n viereen siirretystä korkeuspisteestä. Hahmajärvi 1 korkeuspiste oli siirretty paikalle Hollolan kunnan monikulmiopisteestä nro 96166, jonka korkeus on N43-järjestelmässä 103,005 m m.p.y. Hahmajärvi 3 korkeuspisteen korkeudeksi saatiin 92,97 m m.p.y. Sulkuvirhe oli 2 cm.

Koeruudun alue pintavaaittiin ennen kaivausta. Jokainen taso vaaittiin koeruudun keskeltä sekä kunkin profiililinjan kohdalta metrin välein. Myös tasossa poistettujen kivien pinta- ja pohjakorkeudet mitattiin.

Kaivausalueen kiinnityksessä ongelman muodosti selkeiden pisteiden puuttuminen metsäalueella. Koeruudun kulmapaalusta 76/73 otettiin GPS:llä kolme mittausta yhtenäiskoordinaatistossa, joiden keskiarvot ovat $x = 6755\ 012$ ja $y = 3416\ 297$. Peruskarttakoordinaateissa sijainti (peruskartalta mitattuna) on $x = 6754\ 910$ ja $y = 2579\ 160$. Kaivausalue kiinnitettiin tarkemmin viereisiin kiviin ja kiinnityskohdat valokuvattiin.

Kiinnityspiste 1 sijaitti koeruudun lounaispuolella olevan pienehkön maakiven pohjoisimmassa kohdassa ja kiinnityspiste 2 rantakallion laen reunassa kohdassa, jossa oli n. 20 cm korkea suora pudotus. Etäisyydet ruudun kulmapaaluhihin ovat seuraavat:

paalun nro	etäisyys pisteestä 1	etäisyys pisteestä 2
74/71	4,53 m	5,72 m
76/71	6,37 m	5,40 m
76/73	7,20 m	7,40 m

Jokaisesta kaivauskerrosta seuraavasta tasosta sekä eteläprofiilista ja länsiprofiilin eteläpäästä piirrettiin kartat mittakaavassa 1:20.

Jokainen taso valokuvattiin sekä mustavalko- että diafilmille. Tasosta 3 alkaen valokuvia otettiin kahdesta suunnasta, jotta kaikki tason ilmiöt olisivat tulleet dokumentoiduiksi. Tällöin koeruutu alkoi olla jo niin syvä, että osa tasosta jäi kuvaussuunnan puoleisen profiilin peittoon. Syvyydestä johtui myös se, että jokaisesta tasosta otettiin kaksi valokuvaa eri aukoilla ja valotusajoilla, jotta paras tulos saataisiin haarukoitua esiin. Näistä parempi on luetteloitu. Valokuvauksessa käytettiin kahta mekaanista kinofilmikameraa, joista toisessa oli 28 ja toisessa 35 mm objektiivi.

Kirjallisessa kuvauksessa tasossa näkyviä ilmiöitä ja niiden muutoksia luonnehdittiin. Koska maalajin perusmassa muodostui hiekasta, jonka seassa oli karkeampaa aineista, ilmiöiden erotteluperusteena käytettiin pääasiassa väriä, joka vaihteli kellertävästä ruosteeneruskeaan.

4.6. Löydöt

Löydöt otettiin talteen materiaaliryhmittäin kustakin kerroksesta ruutuneljänneksen tarkkuudella. Löydöt luettelointiin KM:n päänumerolle 32676. Luetteloinnissa jokaisen kaivausruudun neljänneksen jokaisen kerroksen jokainen löytömateriaaliryhmä sai oman numeronsa. Lisäksi jokainen esine, esineen teelmä ja ydin saivat oman numeronsa, kuten myös profiili- ja koekuoppalöydöt. Tällä tavoin luetteloituna alanumeroita kertyi 130.

Suurin löytöryhmä on palanut luu, jota löytyi 2845 kpl ja profiilien oikaisuissa 2 kpl. Seuraavaksi eniten löydettiin kvartsi-iskoksia, 196 kappaletta. Kvartsiesineitä löydettiin 5 kappaletta, teelmiä 11 ja ytimiä 2. Saviastian paloja löydettiin 49 kpl ja palanutta savea 1 kpl. Osa esineistä tunnistettiin jo kentällä, osan tunnisti HuK Tea Tanskanen luetteloidessaan löytöjä jälkitöiden aikana.

4.7. Näytteet

Näytteinä otettiin talteen ajoituskelpoisina pidettyjä hiilinäytteitä viisi kappaletta. Näytteet otettiin puhdistetulla kaivauslastalla puhtaaseen muovipussiin. Niille mitattiin tarkat koordinaatit ja näytepussin kylkeen pyrittiin myös kirjoittamaan lyhyt kuvaus löytöyhteydestä.

5. KAIVAUSHAVAINNOT

5.1. Alue ennen kaivausta

Neljän neliömetrin kokoinen koeruutu sijoitettiin v. 2000 koekuopan kohdalle, jonka paikan FM Hannu Poutiainen kävi maastossa osoittamassa. Koeruutu avattiin kuusten ja mäntyjen ympäröimään avoimeen maastonkohtaan, jossa maanpintaa peitti paksu sammaleesta ja kasvinjuurista muodostunut turve. Aivan koeruudun länsipuolella oli n. 100 x 60 cm kokoinen kivi. Noin kahden metrin päässä ruudun länsipuolella kulki rannan suuntainen polku. Koeruudun ja sen ympäristön pintakorkeudet vaaittiin ennen kaivamisen aloittamista.

5.2. Pintamaan poisto

Kaivaus aloitettiin poistamalla pintamaa koko ruudun alueelta. Se oli n. 5 - 10 cm paksu ja muodostui pääasiassa sammalesta. Jo pintamaan poistossa löydettiin kolme pientä kvartsi-iskosta (KM 32676:1-2) ja yksi pieni palaneen luun pala (KM32676:3) kaakkoisruudusta.

5.3 Pintataso ja ensimmäinen kaivauskerros

Pintamaan poiston jälkeen näkyviin tulleen pintatason maa oli ruskeaa tai tummanharmaata ja vahvasti pintaturpeen sekaista. Paikoin näkyi vaaleamman harmaata ja aavistuksen kellertävää hiekkaa sekä isoja kuusen- ja männyn juuria ja joitakin kiviä.

Kerroksessa tuli esiin joitakin 1. tasossa dokumentoituja n. 20 - 30 kokoisia kiviä länsipuolen ruuduista ja etenkin lounaisruuduissa lukuisia pienempiä, n. 10 cm kokoisia kiviä, joista osa oli palaneita. Yleisvaikutelma kivistä oli rikkonaisuus, mutta myös joitakin pyöreäkulmaisia, luontaisesti maaperään kuuluvilta vaikuttaneita kiviä todettiin. Koeruudun itäpuoli ja erityisesti koillisruutu olivat kivettömämpiä. Lounaisruudun koilliskulmassa oli noen värjäämää hiilistä maata. Noen värjäämää maata oli myös kaakkoisruudun keskiosissa pienellä alueella. Muuten maa oli kellertävää, kivien yhteydessä paikoin vaaleanharmaata hiekkaa.

1. kerroksesta löydettiin 29 palaa palanutta luuta, kaikki koillisruudusta. Kvartsi-iskokset olivat tasaisemmin levinneet, vain ½ metrin levyiseltä kaistalta eteläseinämän vierestä niitä löydettiin niukasti. Eniten iskoksia löytyi koeruudun keskiosista - luoteisruudun kaakkoisneljänneksestä (21 kpl, 25%) ja neljänneksistä sen itä- ja kaakkoispuolilta. Näiden neljännesten alueella sijaitti hiilen ja noen sekainen maajälki. Kerroksesta löytyi myös kaksi kaavinta samalta alueelta sekä kolmiomainen, tasakärkinen nuolenkärki lounaisruudun luoteisneljänneksestä. Tasokuvauksessa hahmotellun hajanaisen kivikon - jossa oli myös palaneita kiviä - alueelta löydöt olivat niukat. Kerroksesta löytynyt teelmä lienee kaapimeksi aiottu.

Palaneet kivet saattaisivat viitata lieteen, joka on hajonnut ympäri ruutua.

5.4. Toinen kaivauskerros

Myös toinen kaivauskerros oli kivinen, edellisessä tasossa dokumentoidut isot kivet koeruudun keskellä olivat jäljellä ja pienempiä kiviä oli koko ruudun alalla, vain koilliskulma oli melko kivetön. Lounaisruudussa pieniä kiviä oli huomattavan runsaasti ja maa niiden yhteydessä oli vaaleanharmaata hiekkaa. Koeruudun länsilaidan keskiosassa oli n. 25 x 10 cm kokoinen, seinämään menevä hiilisen maan jälki, muuten maa koeruudun alueella oli pääasiassa kellertävää hiekkaa.

Toisen kerroksen löydöissä huomio kiinnittyi koillisruudun lounaisneljänneksestä löytyneeseen palaneeseen luuhun, jota löytyi 445 palaa. Määrä on 94% kerroksen ja noin 15% kaikesta löytyneestä luusta. Luut löytyivät n. 20 x 50 cm kokoisen kiven kaakkoispuolelta alueelta, jonka ympärillä kiviä oli harvassa kehässä. Ainakin yksi kivi vaikutti tulen lohkomalta. Iskoksia löytyi 39 kappaletta melko tasaisesti koko ruudun alueelle levinneenä - lukuunottamatta ½ metrin levyistä kaistaa eteläseinämän vierestä, josta ei löytynyt ainoatakaan. Lounaisruudun koillisneljänneksestä löytyi yksi kvartsikaavin ja teelmä, muista neljänneksestä löytyi lisäksi neljä muuta teelmää sekä yksi ydin.

Tasossa oli merkkejä tulenpidosta mahdollisesti kahdessa kohtaa: luukesittymän yhteydessä ja lounaisruudussa.

5.5. Kolmas kaivauskerros

Myös kolmas kaivauskerros oli kivinen, ruudun keskiosassa ja pohjoisseinämän vieressä oli neljä 20 - 50 kokoista sekä kiveä, muuten kivet olivat 5 - 15 cm kokoisia ja sekä pyöreä- että teräväsärmäisiä. Kaakkoiskulmassa oli neljä n. 10 x 20 cm kokoista pitkänomaista kiveä kulmittain. Koillisruutu oli edelleen muuta aluetta hieman kivettömämpää. Palaneita kiviä ei todettu. Maa oli pääasiassa kellertävää hiekkaa,

paikoitellen kivien yhteydessä oli punaista hiekkaa. Erityisen selkeästi se erottui koeruudun keskellä kolmen suuren kiven muodostaman rykelmän länsipuolella. Hiiltä näkyi lounais- ja luoteisruutujen keskivaiheilla länsiseinämän vieressä ja aivan seinämässä kiinni oli osittain hiiltynyt puun pala.

Runsaslukuisin löytöryhmä oli palanut luu, yhteensä 1030 palaa, mikä on 36% kaikesta löytyneestä luusta. 935 palaa löytyi samasta koillisruudun lounaisneljänneksestä, josta jo edellisessä kerroksessa oli yli 400 palaa. Luut löytyivät n. 20 x 50 cm kokoisen kiven kaakkoispuolelta. Muukin palanut luu löytyi koillisruudusta tai aivan sen eteläpuolelta ruudun keskiosissa olevien kivien itäpuolelta. Muualta koeruudun alueelta löytyi vain kolme palaa luuta lounaisruudun lounaisneljänneksestä. Samasta neljänneksestä löydettiin myös 33 saviastian palaa. Kvartsi-esineitä ei löydetty yhtään, mutta niiden teelmiä sentään kolme kappaletta - kaikki luoteisruudun eteläosista. Kvartsi- iskoksia löytyi 25 palaa ja ne olivat levinneet melko tasaisesti koeruudun alueelle.

Havainnoissa huomio kiinnittyy länsilaidan hiilijälkiseen maahan, luun levintään ja sen keskittymiseen samaan neljännekseen kuin aiemmassakin tasossa sekä saviastian palasten löytymiseen lounaisimmasta neljänneksestä, joka oli samalla ainoa luuta sisältänyt neljännes em. keskittymän ja sen lähimmän ympäristön ulkopuolella.

5.6. Neljäs kaivauskerros

Koeruudun keskellä oli kaksi isoa kiveä. Toinen oli koillisruudun lounaisosassa ja siitä ruudun koilliskulmaan on joitakin pienempiä, pyöreäkulmaisia kiviä. Pienempiä kiviä oli myös koeruudun länsipuoliskossa, jossa ne näyttivät rajaavan jo aikaisemmissa tasoissa dokumentoitua länsiseinämään menevää hiilijälkistä maata. Hiiltä ja hiiltynyttä puuta näkyi n. 10 x 30 kokoisella alueella länsiseinämän keskiosassa. Seinämässä näkyi selvä notkelma hiilijälkisen maan kohdalla. Muuten maa koeruudun alueella oli punertavaa tai kellertävää hiekkaa.

Palanut luu oli edelleen runsaslukuisin löytöryhmä ja sen levintä pääosin sama kuin edellisissäkin kerroksissa yli puolet (190 kpl) löytyi koillisruudun lounaisneljänneksestä. Myös kaakkoisneljänneksestä löytyi melko runsaasti luuta. Muualta ruudun alueelta luuta löytyi vain yksittäisiä paloja, mutta aiempaa tasaisemmin levinneenä. Kvartsiesineitä ei löytynyt ja teelmiäkin vain yksi, iskoksia löytyi vain 18 kappaletta melko tasaisesti koeruudun alueelta. Saviastian paloja löytyi 15 kpl, eniten lounaisruudun luoteisneljänneksestä, kun edellisen kerroksen palat löytyivät lounaisneljänneksestä. Enin osa paloista oli epämääräisempiä kuin 3. kerroksen palat.

Seikkoja, joihin kannattaa kiinnittää huomiota, ovat länsiseinämän edelleen näkyvä hiilialue, palaneiden luiden keskittyminen samoihin neljänneksiin sekä keramiikan tai palaneen saven palojen samankaltainen levintä kuin

edellisessä kerroksessa.

5.7. Viides kaivauskerros

Koeruudun keskellä olleet kaksi isoa kiveä voitiin poistaa tason vaaituksen yhteydessä. Niiden lisäksi ruudussa oli vain pieniä kiviä, jotka keskittyivät lounais- ja koilliskulmiin. Lounaiskulmassa ja länsilaidassa muutamat kivet näyttivät keskittyvän aavistuksen punertavamman maajäljen laitamille. Muuten kiviä oli harvakseltaan ja esimerkiksi kaakkoisruutu oli kivetön. Maa oli pääasiassa kellertävää tai aavistuksen punertavaa hiekkaa. Aiemmissa tasoissa näkynyt hiilijälkinen maa oli lähes hävinnyt.

Eniten löytyi edelleen palanutta luuta, jonka levintä erosi ylemmistä kerroksista siten, että nyt eniten löytyi koillisruudun kaakkoisneljänneksestä, kun aiemmin runsaslöytöisestä lounaisneljänneksestä löytyi vain kolme palaa ja niiden lisäksi kaksi kerroksen kolmesta kvartsi-iskoksesta. Loput luista löytyivät lounaisruudun länsipuoleisista neljänneksistä. Lounaisruudun lounaisneljänneksestä löytyi yksi kvartsisineen teelmä. Lisäksi löytyi vain yksi keramiikan ja yksi palaneen saven pala.

Löydöt vähenivät aikaisempiin kerroksiin verrattuna ja olivat myös aiempaa yksipuolisempia. Levinnässä painottuu koillisruudun kaakkoisneljännes, josta on nyt huomattava määrä luuta. Toisin sanoen sen kohdalla sekoittunut maa ulottuu syvemmälle kuin sen länsipuolen neljänneksessä, josta löytyi aiemmissa kerroksissa eniten luuta. Huomiota kannattaa ehkä kiinnittää myös koeruudun koilliskulmassa olevaan kivikkoon.

5.8. Kuudes kaivauskerros

Isompien kivien poistamisen jälkeen ruudussa oli enää vain 10 - 20 cm kokoisia pienempiä kiviä ja niitäkin vain koilliskulmassa ja lounaisruudussa sekä sen lähimmässä ympäristössä viereisissä ruuduissa. Kivet olivat pääasiassa pyöreäkulmaisia, mutta jokunen oli lohjennut. Palaneita kiviä ei kuitenkaan ollut. Maa oli koeruudun luoteis- ja kaakkoisosissa harmahtavaa hiekkaa, keskiosassa kivikoiden ympärillä ja niiden välillä aavistuksen kellertävämpää.

Ruudusta löydettiin yksi kvartsinuolenkärki, yksi ydin, 10 kvartsi-iskosta ja 227 palaa luuta, josta 165 palaa samasta koillisruudun kaakkoisneljänneksestä kuin aiemmassakin tasossa. Muutenkin luun levintä keskittyi kolmeen tähän neljännekseen rajoittuvaan neljännekseen - vain 11 palaa on muualta, lounaisruudun luoteisneljänneksestä. Nuolenkärki - joka saattaa olla viistoteräinen - löytyi koillisruudun koillisneljänneksestä ja ydin luoteisruudun lounaisneljänneksestä yhdessä neljän iskoksen kanssa.

Huomionarvoisia ilmiöitä ovat palaneen luun levintä, nuolenkärki, joka löytyi neljänneksestä, josta palanutta luuta on 29 palaa sekä kiviryhmien yhteydessä ollut punertavampi hiekka.

5.9. Seitsemäs kaivauskerros

Pienikokoisia kiviä oli koeruudun koilliskulmassa ja lounaisruudussa sekä sen lähimmässä ympäristössä viereisissä ruuduissa. Aivan lounaisimmassa kulmauksessa kivet olivat selvemmin rykelmänä kuin muualla. Maa länsilaidan kivien yhteydessä oli punaisempaa kuin muualla koeruudussa. Kellertävä ja punertava hiekka liittyi aiempaa selvemmin kivien yhteyteen, sillä muu osa oli koeruudusta harmahtavaa hiekkaa tai hietaa.

Löydöt olivat hyvin yksipuolisia - yksi kvartsi-iskos ja 393 palaa palanutta luuta, joista 305 koillisruudun kaakkoisneljänneksestä ja 69 palaa koillisneljänneksestä. 14 palaa löytyi lounaisruudun luoteisneljänneksestä, kuten ainoa kvartsi-iskoskin.

Löydöt liittyivät selkeästi kivien yhteydessä esiintyvään kellertävään tai punakellertävään hiekkaan, joista koillisruudun itäosassa erottuva punertavan hiekan täyttämä pohjois-eteläsuuntainen, n. 30 x 80 cm kokoinen maajälki saattoi olla "luukuopan" pohja. Jäljen pohjoispää ulottui koilliskulmauksen kivikkoon.

5.10. Kahdeksas kaivauskerros

Koeruudun länsipuoliskon keskiosissa oli melko runsaasti pieniä kiviä n. 120 x 70 cm alueella ja niiden yhteydessä punertavan harmahtavaa hiekkaa. Muuten maa oli harmahtavaa hiekkaa tai hietaa.

Löydöt olivat hyvin vähäiset, neljä kvartsi-iskosta ja kahdeksan palaneen luun palaa. "Luukuopan" kohdalta löytyi jokunen pala luuta ja sen vierestä yksi iskos, loput löydöt tehtiin länsipuoliskon kivien yhteydestä.

5.11. Yhdeksäs kaivauskerros

Kaivausala supistettiin lännenpuoleisiin ruutuihin, joiden keskivaiheilla oli edelleen pientä kivikkoa. Se oli melko säännöllinen, lähes puoliympyrän muotoinen ja jatkui länsiseinämään. Yksi kivistä oli n. 20 x 25 cm kokoinen, loput selvästi pienempiä. Kivikon keskellä, länsiseinämään jatkui aavistuksen punertavaa hiekkaa, muu osa kaivetusta alasta oli samanlaista harmahtavaa hienoa hiekkaa tai hietaa kuin itäpää edellisessä tasossa.

Lounaisruudun lännenpuoleisista neljänneksistä löydettiin kolme kvartsi-iskosta.

5.12. Kymmenes kaivauskerros

Luoteisruudun pohjoispäässä oli ruosteenruskean hiekan kaistale, jonka etelälaitaa läikitti muualla ruudussa oleva harmaa hieno hiekka tai hieta. Länsipään keskiosissa oli harmaassa maassa pieniä kiviä samassa kohtaa kuin aiemmin, mutta pienemmällä alalla.

Luoteis- ja lounaisruutujen lounaisneljänneksistä löydettiin yksi pieni kvartsin pala kummastakin.

5.13. Yhdestoista kaivauskerros

Aivan kaivetun alan pohjoislaidassa oli ruosteenpunertavaa hiekkaa, muuten maa oli harmaata hiekkaa, jossa oli jokunen kivi. Kivet eivät enää muodostaneet rykelmää, vaan puhtaalta vaikuttaneessa pohjamaassa oli jokunen isompi, harmaan hiekan tiivistä peittämä kivi ja maa lieneekin moreenia.

Luoteisruudun lounaisneljänneksestä löytyi vielä yksi luun pala.

5.14. Koekuopat

Hahmajärvi 3:n ympäristöön kaivettiin intuitiivisesti valittuihin kohtiin kaksi koekuoppaa, koska haluttiin selvittää, onko ympäristössä muita muinaisjäännöksiä.

Koekuoppa 1 kaivettiin tasannetta pohjoisessa rajaavan kivisen notkelman melko jyrkkään lounaisrinteeseen. Maanpinnalle näkyi hieman kiviä, aluskasvillisuus mustikkaa ja pihlajan vesoja, maan pintaa peittää vahva sammal. Kiinnitys tehtiin kahdessa osassa: 1: 30 m koekuopasta suuntaan 185 goonia, sen jatke 2: 7,7 m suuntaan 193 goonia kohti paalua 76/73.

Koko: 30 x 30 x 25 cm.

Kuvaus: 0-7 cm pintaturve, 7 - 17 cm harmaa hiekka, 17 cm --> vaaleankeltainen hiekka ja paljon kiviä. Ei värjäytymiä.

Koekuoppa 2 kaivettiin vajaan 30 metrin päähän koeruudun itäpuolelle samalle tasanteelle hyvin loivaan rinteeseen. N. 10 m kuopasta itään alkaa maasto kohota ja avokallio alkaa. Puusto kuusia, aluskasvillisuus muodostuu saniaisista ja erilaisista heinistä. Kiinnitys paaluun 76/73, etäisyys 28,40 m, suunta koekuopan suunnasta 240 goonia

Koko: 30 x 20 x 40 cm

Kuvaus: 0 -10 cm turve, 10 -> savi

Koekuopasta löydettiin kolme kvartsi-iskosta.

6. HAVAINNOISTA TARKEMMIN

6.1. Löytöjen levintä

6.1.1. Esineet ja niiden teelmät

Kvartsiesineet:

nuolenkärki (KM 32676:4) löytyi 1. kerroksesta lounaisruudun luoteisneljänneksestä. Tarkka löytökohta on tuntematon, koska esine tunnistettiin vasta jälkitöissä. Neljänneksessä oli harmaata hiekkaa sekä kiviä, joista yksi on rikkonainen ja palanut. Esine on täysin ehjä, muodoltaan kolmiomainen, tasateräinen ja suippokantainen. Sen molemmilla kyljillä on retusointia. Esine on tasateräisyydessään poikkeuksellinen.

kaavin (32656:10) löytyi 1. kerroksesta luoteisruudun kaakkoisneljänneksestä. Tarkka löytökohta on tuntematon, koska esine tunnistettiin vasta jälkitöissä. Neljänneksessä oli kellertävää ja harmaata humuksen sekaista hiekkaa, paitsi aivan kaakkoiskulmassa, jossa oli noen värjäämää hiekkaa. Lisäksi neljänneksessä oli isoja juuria ja muutama teräväsärmäinen kivi. Epämääräisen muotoinen esine.

kaavin (32656:16) löytyi niin ikään 1. kerroksesta koillisruudun lounaisneljänneksestä. Tarkka löytökohta on tuntematon, koska esine tunnistettiin vasta jälkitöissä. Neljänneksessä oli kellertävää hiekkaa ja juurten yhteydessä myös harmahtavaa. Selkeä ja hyvin työstetty esine.

kaavin (32656:25) löytyi 2. kerroksesta lounaisruudun koillisneljänneksestä. Tarkka löytökohta on tuntematon, koska esine tunnistettiin vasta jälkitöissä. Neljänneksessä oli kellertävää ja punertavaa hiekkaa, yksi isompi kivi sekä joitakin pienempiä ja niiden yhteydessä vaaleanharmaata hiekkaa. Isokokoinen selkeä esine.

viistoteräinen nuolenkärki (KM 32656:106) löytyi 6. kerroksesta koillisruudun koillisneljänneksestä. Tarkka löytökohta on tuntematon, koska esine tunnistettiin vasta jälkitöissä. Neljänneksessä oli ruskehtavaa hiekkaa ja selkeä kivirykelmä. Esine on pienikokoinen, hyvälaatuista kvartssia, toiselta sivulta retusoitu.

Tunnistettujen esineiden levinnässä kiinnittyy huomio toisaalta nuolenkärkiin ja toisaalta levintään, sillä neljä esinettä löytyi aivan pinnasta, 1. ja 2. kaivauskerroksesta. Ainoa tyyppiltään tunnistettava esine - poikkiteräinen nuolenkärki - saattaa ajoittua mesoliittisen ajan lopulle.

Teelmät ja ytimet

KM 32656:11 on *kaapimen* teelmä. Se löytyi 1. kerroksen luoteisruudun koillisneljänneksestä, jossa on kellertävää hiekkaa, yksi isompi kivi ja muutama pienempi. Lisäksi juuri. Teelmä on harmaata hyvälaatuista kvartssia, puolilympyrän muotoinen ja tasapaksu.

KM 32656:26 on kaksi *kaapimen* teelmää, jotka löytyivät 2. kerroksen lounaisruudun koillisneljänneksestä, jossa oli kellertävää hiekkaa ja muutama pieni kivi. Aivan neljänneksen pohjoislaidassa on pieni hiilen sekainen punertavan hiekan alue, jota jatkuu pohjoiseen. Teelmät ovat hyvälaatuista kvartssia, mutta epämääräisen muotoisia - ainakin toinen lienee kaapimiseksi aiottu.

KM 32656:27 on *tunnistamattoman esineen* teelmä. Se löytyi 2. kerroksen lounaisruudun koillisneljänneksestä, jossa oli kellertävää ja punertavaa hiekkaa, yksi isompi kivi sekä joitakin pienempiä ja niiden yhteydessä vaaleanharmaata hiekkaa. Isokokoinen artefakti.

KM 32656:31 on *viistoteräisen nuolenkärjen* kaltainen teelmä. Sekin löytyi 2. kerroksen lounaisruudun koillisneljänneksestä, jossa oli kellertävää ja punertavaa hiekkaa, yksi isompi kivi sekä joitakin pienempiä ja niiden yhteydessä vaaleanharmaata hiekkaa. Selkeästi viistokärkistä nuolenkärkeä muistuttava esine, jossa ei kuitenkaan ole selkeitä työstön jälkiä.

KM 32656:34 on *viistoteräisen nuolenkärjen* kaltainen teelmä. Se löytyi 2. kerroksen luoteisruudun lounaisneljänneksestä, jossa oli kellertävää hiekkaa ja siinä paikoin hiilen jälkiä. Muuten vain joitakin pienempiä kiviä. Hyvin pienikokoinen esineen teelmä, jonka toisella sivulla saattaa olla retusointia.

KM 32656:55 on *tunnistamattoman esineen* teelmä. Se löytyi 3. kerroksen luoteisruudun lounaisneljänneksestä, jossa oli kellertävää hiekkaa ja siinä paikoin hiilen jälkiä. Muuten vain joitakin pienempiä kiviä. Pitkänomainen esineen teelmä, hyvälaatuista valkoista kvartssia.

KM 32656:56 on mahdollisesti *kaapimen* teelmä. Se löytyi 3. kerroksen luoteisruudun kaakkoisneljänneksestä, jossa oli kellertävää hiekkaa ja kivien välissä myös harmahtavaa. Kivet ovat isokokoisia ja ulottuvat viereisten neljännesten puolille. Litteä, kulumista pyöristetyn suorakaiteen muotoinen teelmä, jonka toisella pitkällä sivulla on työstöjälkiä. Hyvälaatuista valkoista kvartssia.

KM 32656:56 on mahdollisesti *kaapimen* teelmä. Se löytyi 3. kerroksen luoteisruudun lounaisneljänneksestä, jossa oli kellertävää hiekkaa ja siinä paikoin hiilen jälkiä. Muuten vain joitakin pienempiä kiviä. Litteä, vinoneliön muotoinen teelmä, jossa ei ole havaittavissa työstöjälkiä. Valkoista kvartssia.

KM 32656:75 on *tunnistamattoman esineen* teelmä. Se löytyi 4. kerroksesta kaakkoisruudun luoteisneljänneksestä kellertävästä hiekasta. Litteä, epätasalaatuisesta kvartsisista isketty epämääräinen teelmä.

KM 32656:91 on *tunnistamattoman esineen* teelmä. Se löytyi 5. kerroksen lounaisruudun lounaisneljänneksestä, jossa oli punertavaa hiekkaa ja pienten pyöreäkulmaisten kivien rykelmä. Teelmä on pitkänomaisen kolmion muotoinen ja sen kärki on lievästi taipunut, yhdellä sivulla mahdollisesti työstöjälkiä.

Teelmiä löytyi 1. - 5. kerroksista yhteensä 11 kappaletta, tunnistetuista viisi lienee aiottu kaapimiksi ja kaksi viistoteräisiksi nuolenkärjiksi. Toisesta kerroksesta löytyi viisi teelmää ja kolmannelta kolme, joten teelmät löytyivät lähempää maan pintaa kuin alin esine.

Löytöihin kuuluu iskosten lisäksi myös muuta kvartsin työstöstä kertovaa materiaalia, nimittäin kaksi *kvartsiydintä*. Toinen ydin (KM 32676:35) löytyi 2. kerroksesta luoteisruudun luoteisneljänneksestä ja toinen

(KM 32676:104) 6. kerroksestaluoteisruudun lounaisneljänneksestä.

6.1.2. Keramiikka ja palanut savi

Saviastian paloja ja palanutta savea löydettiin 50 palaa, joista 33 lounaisruudun lounaisneljänneksen 3. kerroksesta. Kaikki muutkin palat löytyivät 3. - 5. kerroksista, tosin viidennestä vain kaksi. Levintä painottuu lounaisruudun länsineljänneksiin. Saviastian palat ovat vaaleanruskeaa, hienojakoista savea, jossa sekoitteena on harvakseltaan kivimurskaa. Palat ovat hyvin kuluneita, vain osassa on säilynyt joko ulko- tai sisäpintaa. Mitään koristelua ei ole.

6.1.3. Palanut luu

Palaneen luun - jota löytyi 2847 palaa - levintä on hyvin selkeästi koeruudun koillisruudussa. Noin 55% kaikesta luusta löydettiin koillisruudun lounaisneljänneksestä kerroksista 1 - 7; 2. kerroksesta on 445 palaa, 3. 935 ja 4. 190 palaa. 3. kerroksesta löydetyn luun määrä on noin kolmannes kaikesta kaivauksissa löydetystä luusta. Myös viereisestä kaakkoisneljänneksestä löydettiin runsaasti luuta, mutta hieman syvemmältä, 5. - 7. kerroksista. 5. kerroksesta löytyi 315 palaa, 6. 165 palaa ja 7. 305 palaa, kun vastaavat määrät lounaisneljänneksessä ovat 3, 17 ja 2. Edellisiin liittyy myös koillisruudun koillisneljännes, josta on 150 palaa luuta, eniten 7. kerroksesta. Koillisruudussa todettiin seitsemännessä tasossa kaakois- ja koillisneljännesten alueilla punertavan hiekan täyttämä pohjois-eteläsuuntainen, n. 30 x 80 cm kokoinen maajälki, joka todennäköisesti on paikalla sijainneen kuopan pohja. Muissa tasoissa tai aikaisempien kerrosten kaivamisen aikana sitä ei erottunut, mistä johtuu maanäytteen puuttuminen.

Luun levinnän tarkastelun sekä em. maajäljen perusteella näyttää siltä, että samalle paikalle on tehty hieman eri-ikäisiä kuopanteita, joihin on kertynyt tai kerätty aterianjätteitä. Kuopanteet saattaisivat siten liittyä ruuanvalmistukseen, saaliin käsittelyyn tai ne saattaisivat olla jonkinlaisia jätekuoppia.

Muuten luuta oli koeruudun alueella vähän ja neljä neljänneistä oli kokonaan löydöttömiä. Levinnässä erottuu myös - ei määrällisesti, mutta suhteessa ympäröiviin neljänneksiin - lounaisruudun länsipuolen neljännekset.

6.1.4. Kvartsi-iskokset

Kvartsi-iskoksia löytyi 196 palaa, johon sisältyy koekuopista löytyneet neljä iskosta. Pintamaan poiston yhteydessä talteen otettiin 3 iskosta kaivausruudun tarkkuudella. Kaikki iskokset, ytimet, teelmät ja esineet mukaan laskien 1. - 10. kerroksista löydettiin 207 artefaktia. Eniten kvartsilöytöjä tehtiin 1. kerroksesta,

yhteensä 88 palaa, mikä on 42½% koko määrästä. 2. kerroksesta löydettiin 40, 3. 28 ja 4. 19 kvartsiartefaktia, mutta sen jälkeen vertikaalilevinnän määrä kerroksissa laskee alle viiden - vain 6. kerroksessa on 12 kvartsiartefaktia levinneenä siten, että luoteisruudun lounaisneljänneksessä on 5 ja koeruudun itäpuoleisissa neljänneksissä kaikissa 7 yhteensä.

Kerroksittaista tarkasteltuna todetaan, että 1. - 3. kerroksessa keskimääräistä enemmän artefakteja on koeruudun luoteis- ja keskiosissa ja 4. kerroksessa painopiste siirtyy etelä- ja kaakkoislaitaan. 6. kerroksessa painopiste on itälaidassa.

Yhteenveto löytöaineiston ja sen levinnän tarkastelusta on seuraavaa:

1. Löytöaineistoon sisältyy niukasti ajoituskelpoisia löytöjä: viistoteräiset nuolenkärjet ja niiden teelmät ajoittunevat mesoliittisen ajan lopulle, mutta piirteettömän esihistoriallisen keramiikan löytyminen osoittaa paikkaa käytetyn myös keraamisella ajalla. Keramiikan rajattu levintä lienee ajallisia eroja vahvistava seikka. Yksi nuolenkärjistä oli tasateräinen ja voi ajoittua muita nuoremmaksi, keraamiselle ajalle. Se löytyi samalta alueelta kuin keramiikka, mutta lähempää maanpintaa. Paikkaa näyttäisi siis käytetyn eri aikoina esihistoriallisen ajan kuluessa.

2. Levintää tarkasteltaessa huomaa, että kvartsiartefakteja on keskimääräistä enemmän 1. - 3. kerroksessa koeruudun luoteis- ja keskiosissa ja 4. kerroksessa painopiste siirtyy etelä- ja kaakkoislaitaan. 6. kerroksessa oli jonkin verran enemmän löytöjä kuin 4. kerroksesta alaspäin muuten ja ne painoutuivat koeruudun itälaitaan, kuten luukin. Myös yksi viistoteräinen nuolenkärki (KM 32656:106) löytyi koillisneljänneksen 6. kerroksesta. Stratigrafia näyttäisi siis tukevan ajatusta eri käyttövaiheista.

3. Aktiviteetti paikalla on löytöjen levinnän perusteella kohdistunut ylimpiin kaivauskerrokseen n. 25-30 sentin syvyyteen maanpinnasta, vaikkei kulttuurikerrosta kyettykään tunnistamaan. Joko maaperä - karkean aineksen sekainen hiekka - on sellainen, ettei kulttuurikerroksen jälkiä siinä säily (esimerkiksi v. 2000 koekuopan paikkaa ei erotettu) tai todennäköisemmin esihistoriallinen toiminta on ollut kausiluonteista.

4. Nuolenkärjet viittaavat metsästykseen, mutta se seikka, että varmat ovat ehjiä ja että löytöihin kuuluu myös teelmiä viittaa niiden valmistamiseen paikalla. Kiventyöstöstä paikalla kielivät myös kaapimien teelmät, samoin iskosten ja ytimien. Materiaalit ovat paikallisia, tuontitavaraa, esimerkiksi piitä, ei löytöihin kuulu.

5. Koeruudusta löytynyt palanut luu keskittyi koillisruutuun, 2. - 4. kerroksessa sitä oli eniten sen

lounaisneljänneksestä ja 4. kerroksessa alkaen sen kaakkoisneljänneksessä. Edellisiin liittyy myös koillisneljänneksestä löytynyt luu, vaikka sen määrä olikin vähäinen. Todennäköisesti paikalla on pariin otteeseen laajennettu kuopanne tai useampia, joihin on kertynyt tai kerätty luuta ja iskoksia - keramiikkaa niiden alueelta ei ole. Kuopanteet saattaisivat liittyä ruuanvalmistukseen tai saaliin käsittelyyn. Ne voivat olla myös jonkinlaisia jätekuoppia.

6.2. Rakenteet ja muut kaivaushavainnot

6.2.1. Kulttuurikerros

Kulttuurikerroksesta ei tehty selviä havaintoja, vaan löydöt ja palaneet kivet olivat kellertävässä tai ruosteenruskeassa hiekassa. Pintaosissa oli noenvärjäämiä kohtia ja hiilenpaloja löytyi yksittäisinä paloina eri kaivauskerroksissa. Vain aivan länsilaidassa oli hiiltä ja myös hiiltynyttä puuta enemmän. Joko kyseessä on maaperä, jossa liikutellun jäljet eivät säily - esimekrkiksi v. 2000 inventoinnin yhteydessä kaivettua koekuoppaa havaittu - tai paikalla oleskelu on ollut niin vähäistä, ettei selkeästi tunnistettavaa kulttuurikerrosta ole ehtinyt syntyä.

6.2.2. Kivet

Palaneita kiviä todettiin ylimmissä kerroksissa etenkin koeruudun länsilaidassa, jossa oli myös muuta ruutua enemmän hiiliä. Hieman syvemmälle kaivettaessa näkyi länsiseinämässä turpeen alapuolella tumma hiilinen maaraita ja sen alla vaaleanharmaa raita. Sama ilmiö näkyi muissakin profiileissa ja kyseessä on ehkä metsäpalon aikaan saama kerrostuma. Länsiseinämässä oleva raita oli painunut kuopalle seinämän keskikohdassa ja sen alla oli hiiliä sekä seinämässä että kaivauskerroksissa. Myös maanpinnalla näkyi matala painanne länsilaidan vieressä olleen maakiven juuressa ja on mahdollista, että kohdassa on sijainnut liesi. Hiilimaajälki dokumentoitiin tasossa viimeisen kerran 4. tasossa, sen jälkeen se hävisi viidennessä kerroksessa. Mahdollisesti paikalla on ollut liesi, jonka kivet ovat levinneet ympäristöön. Jos näin on, on tulisija todennäköisesti esihistoriallinen, sillä mitään nuorempaa (lukuun ottamatta aivan parin viime vuosikymmenen aikaista materiaalia) aineistoa ei kaivauksissa havaittu. Myös maannokset viittaavat nykyaikaa vanhempaan ikään.

2. kerroksessa oli koillisruudun lounaisneljänneksessä luukeskittymän ympärillä kiviä, joista yksi vaikutti lämmön rikkomalta - selkeästi palanut se ei ollut.

Syvemmällä koeruudussa kivet rykelminä ja maa niiden yhteydessä oli hiekkaisempaa kuin kivettömissä

kohdissa. Toisinaan voitiin myös löytöjen havaitaliittyvän näihin hiekkaisempiin maihin. Länsiseinämän keskikohdan vieressä - jossa ylemmissä - tasoissa oli ollut hiilimaata, oli vielä 10. tasossa selkeä kivikko samalla kohdalla. 11. kerroksessa kivikko muuttui epämääräisemmäksi ja kivet olivat harmaan moreenin kaltaisen aineksen tiiviisti peittämiä, kuten muualla ruudussa harmaassa pohjamaassa.

7. YHTEENVETO

Hahmajärvi 3 nimellä tunnettu esihistoriallinen asuinpaikka näyttäisi kaivaustulosten perusteella olevan lähinnä kausittain hyödynnetty asuin- tai leiripaikka. Paikan käyttö on ilmeisesti alkanut jo mesoliittisen kivikauden puolella ja jatkunut jossain vaiheessa myöhemmin kivi- tai varhaismetallikaudella. Esihistoriallista aikaa nuorempaa löydöstöä ei paikalta saatu, joten kyseessä lienee pyyntikulttuurin piiriin kuulunut kohde.

Nuolenkärkien perusteella paikalla on harjoitettu metsästystä, mutta kaivausalaan nähden runsas palaneen luun määrä viittaa myös joko saaliin käsittelyyn tai valmistamiseen ruuaksi. Valmistaminen lienee tapahtunut hauduttamalla tms. maakuopassa, koska paikalta ei ole varmoja lieden jäännöksiä. Kuopanteiden olemassa oloon viittaa luun levintä, mutta maavärien perusteella niitä ei kyetty erottamaan.

Paikalla on merkkejä myös muusta toiminnasta, iskokset ja esineiden teelmät osoittavat siellä työstyty kiveä.

Lahdessa 5.12.2001

Jouko Pukkila

Hollola Hahmajärvi 3 2001, arkeologinen koe-kaivaus
Negatiiviluettelo

Alkuperäisiä negatiiveja säilytetään Lahden kaupunginmuseon kuva-arkistossa.
Kuvaajat: am = Anssi Malinen, jk = Janne Kinnunen ja jp = Jouko Pukkila

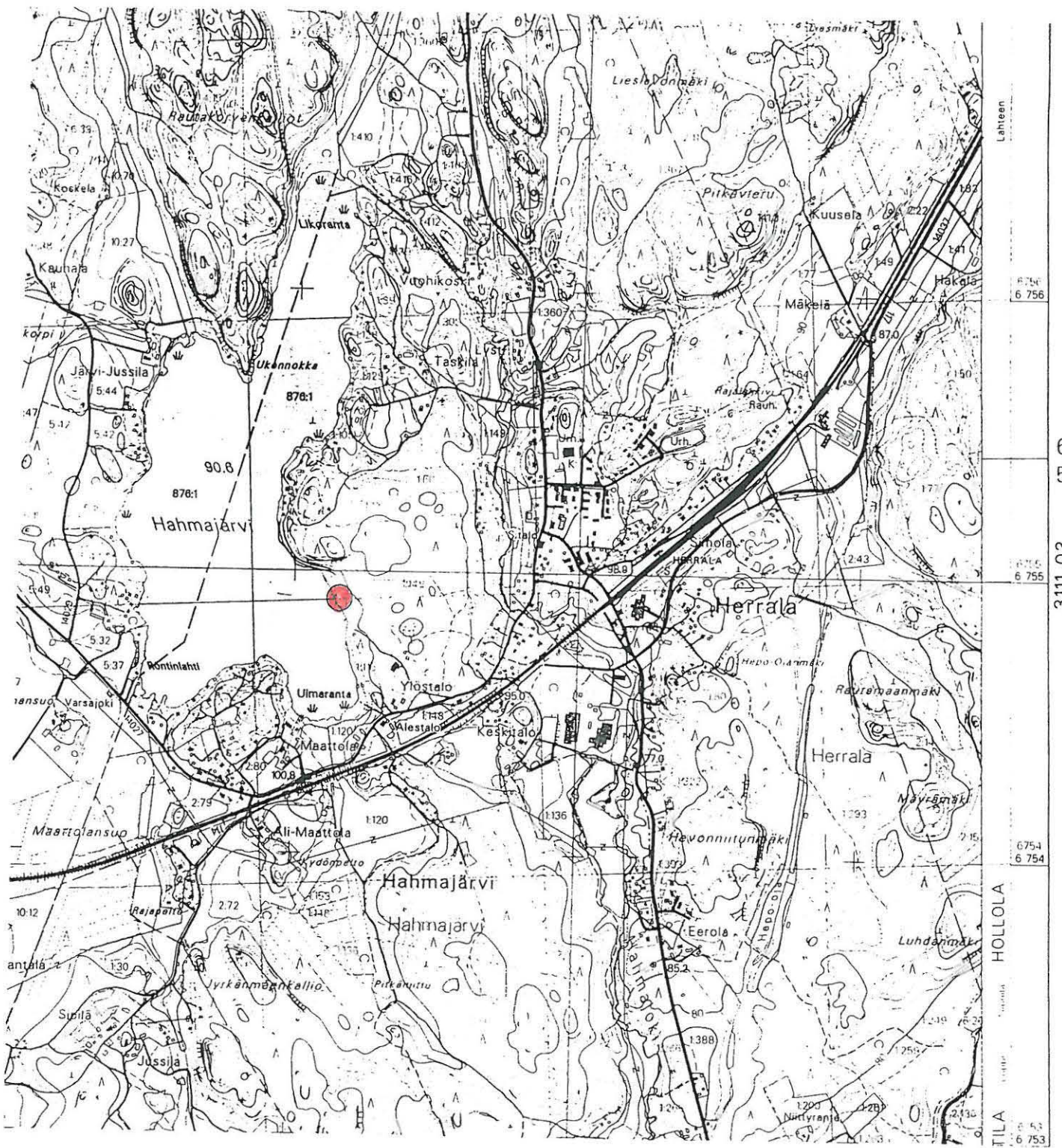
nro	pvm	kuvaus- suunta	aihe	kuvaaja
128744	16.7.	e	Yleiskuva alueesta ennen kaivauksia	jp
128746	16.7.	w	Pintataso	am
128748	17.7.	w	Taso 1	jp
128752	18.7.	w	Taso 2	jp
128755	19.7.	w	Taso 3	jp
128756	19.7.	e	Taso 3	jp
128759	20.7.	nw	Työkuva	jk
128760	20.7.	w	Taso 4	jk
128761	20.7.	e	Taso 4	jk
128762	20.7.	w	Hiilialue tason 4 länsilaidassa	jk
128765	23.7.	w	Taso 5	jp
128766	23.7.	e	Taso 5 ja kaivausalueen länsiseinämä	jp
128771	24.7.	w	Taso 6	jp
128772	24.7.	e	Taso 6	jp
128775	24.7.	w	Taso 7	jp
128776	24.7.	e	Taso 7	jp
128781	25.7.	w	Taso 8	jp
128782	25.7.	e	Taso 8	jp
128784	25.7.	e	Kaivausalueen länsipää tasossa 9	jp
128799	27.7.	e	Kaivausalueen länsipää tasossa 10	jp
128800	27.7.	se	Kaivauksen korkeuskiintopisteen sijainti	jp
128805	27.7.	e	Alue pohjaan kaivettuna	am
128806	27.7.	w	Alue pohjaan kaivettuna	am
128807	27.7.	e	Länsiprofiili	am
128808	27.7.	n	Kiinnityspisteen 1 sijainti	jp
128809	27.7.	n	Eteläprofiili	jp
128810	27.7.	w	Itäprofiili	jp
128811	27.7.	s	Pohjoisprofiili	jp
128812	27.7.	ne	Kiinnityspisteen 2 sijainti	jp
128813	27.7.	ne	Kaivausalue peitetettynä	am

Hollola Hahmajärvi 3, arkeologinen kockaivaus 2001
Dialuettelo

Alkuperäisdioja säilytetään Lahden kaupunginmuseon kuva-arkistossa.

Kuvaajat: am = Anssi Malinen, jk = Janne Kinnunen ja jp = Jouko Pukkila

nro	pvm	kuvaus- suunta	aihe	kuvaaja
32161	16.7.	e	Yleiskuva alueesta ennen kaivauksia	jp
32162	16.7.	w	Pintataso	am
32163	17.7.	w	Taso 1	jp
32164	18.7.	w	Taso 2	jp
32165	19.7.	w	Taso 3	jp
32166	19.7.	e	Taso 3	jp
32167	20.7.	w	Taso 4	jk
32168	20.7.	e	Taso 4	jk
32169	20.7.	w	Hiilialue tasossa 4	jk
32170	23.7.	w	Taso 5	jp
32171	23.7.	e	Tasoa 5 ja w-profiili	jp
32172	24.7.	w	Taso 6	jp
32173	24.7.	e	Taso 6	jp
32174	24.7.	w	Taso 7	jp
32175	24.7.	e	Taso 7	jp
32176	24.7.	w	Taso 8	jp
32177	24.7.	e	Taso 8	jp
32178	24.7.	e	Ruudut 74-75/71 tasossa 9	jp
32179	27.7.	e	Ruudut 74-75/71 tasossa 10	jp
32180	27.7.	e	Kaivausalue pohjassa	am
32181	27.7.	w	Kaivausalue pohjassa	am
32182	27.7.	e	W-profiili	am
32183	27.7.	s	N-profiili	jp
32184	27.7.	w	E-profiili	jp
32185	27.7.	n	S-profiili	jp
32186	27.7.	ne	Kaivausalue peitetettynä	am
32187	27.7.	se	Korkeuspisteen sijainti	jp
32188	27.7.	ne	Kiinnityspisteen 1 sijainti	jp
32189	27.7.	n	Kiinnityspisteen 2 sijainti	jp
32190	20.7.	-	Työkuva	jk

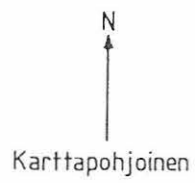
 Hollola Hahmajärvi 3

Pk-ote 2133 11 Herrala 1:20000 (1994)

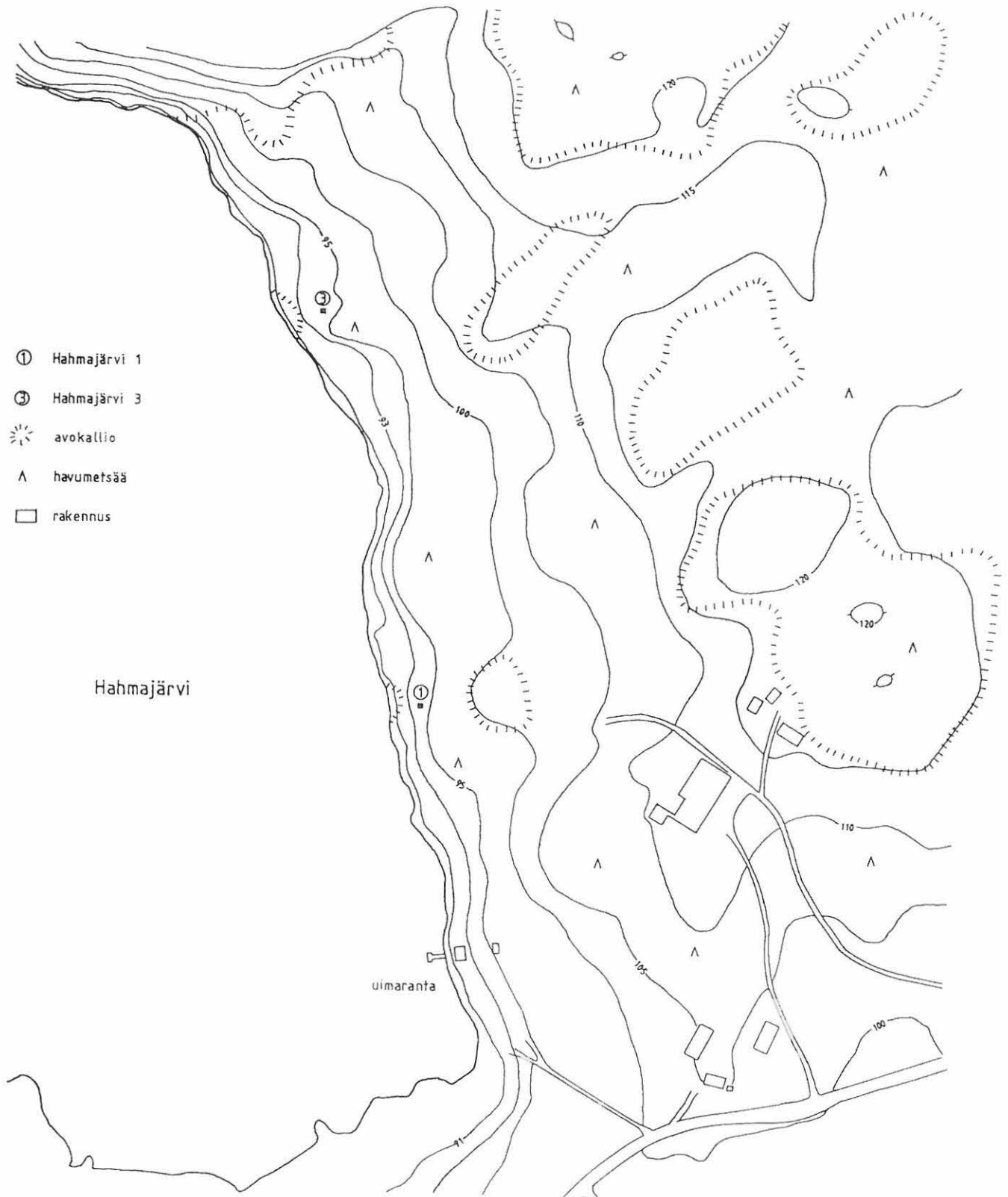
HOLLOLA
 HAHMAJÄRVI 2001

Yleiskartta

Mk 1:2000 0 50m

Piirt. Anssi Malinen
 Karttapohjana
 Kaavoituksen pohjakartta

- ① Hahmajärvi 1
- ③ Hahmajärvi 3
- ☼ avokallio
- △ havumetsää
- rakennus

Hahmajärvi

uimaranta

HOLLOLA HAHMAJÄRVI 3 2001

Mk 1:50 0 1m

Piirt. Anssi Malinen

pintavaaitus

94,23
+ 94,19
+ 94,25
+ 94,25
+ 94,27
+

94,26
+ 94,30
+ 94,27
+ 94,31
+ 94,32
+

94,37
+ 76/71 76/73 94,35
+

94,40
+ 94,21 94,25 94,27 94,33
+ 94,16 + 94,26 +

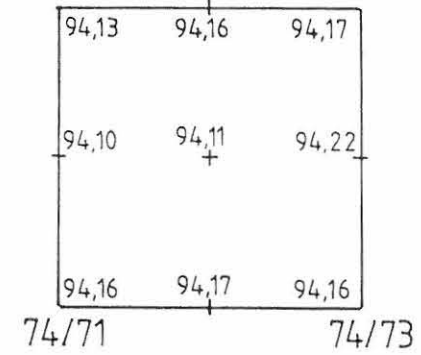
94,25
+ 94,27 94,30 94,34 94,34
+ 74/71 74/73 +

94,26
+ 94,31
+ 94,26
+ 94,38
+ 94,32
+

94,22
+ 94,19
+ 94,36
+ 94,25
+

pintatason vaaitus

76/71 76/73

HOLLOLA HAHMAJÄRVI 3 2001

Mk 1:20 0 1m

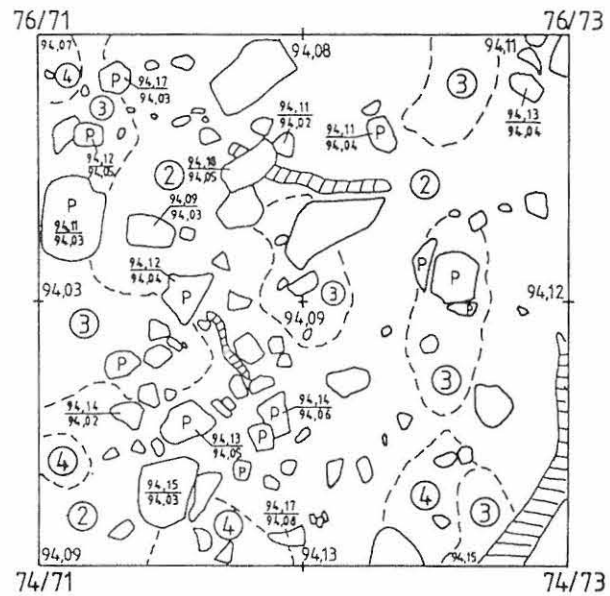

Piirt. Anssi Malinen

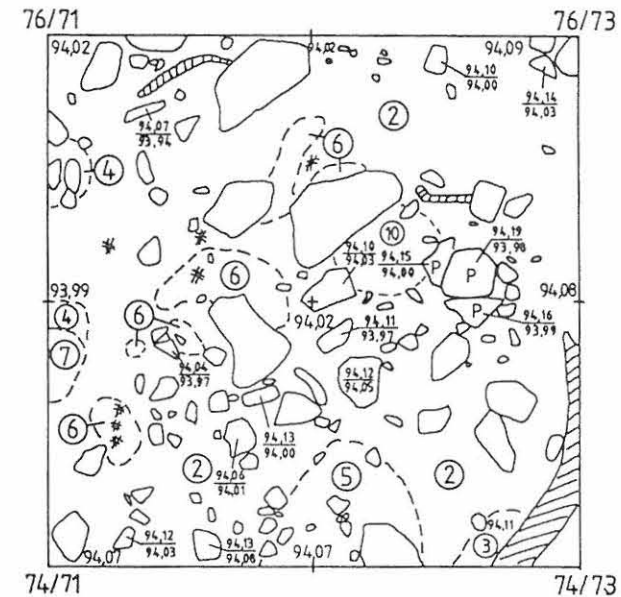
- ② kellertävä hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ③ tummanharmaa humuksen sekainen hiilen värjäämä hiekka
- ④ vaaleanharmaa hiekka
- ⑤ ruosteensuskea hiekka, seassa karkeampaa ainesta

- ⑥ tumma punertava hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑦ hiilijätinen hiekka
- P palanut kivi
- ⑩ luukeskittymä
- juuri
- * hiili

Taso 1

Taso 2

HOLLOLA
HAHMAJÄRVI 3 2001

Mk 1:20 0 1m

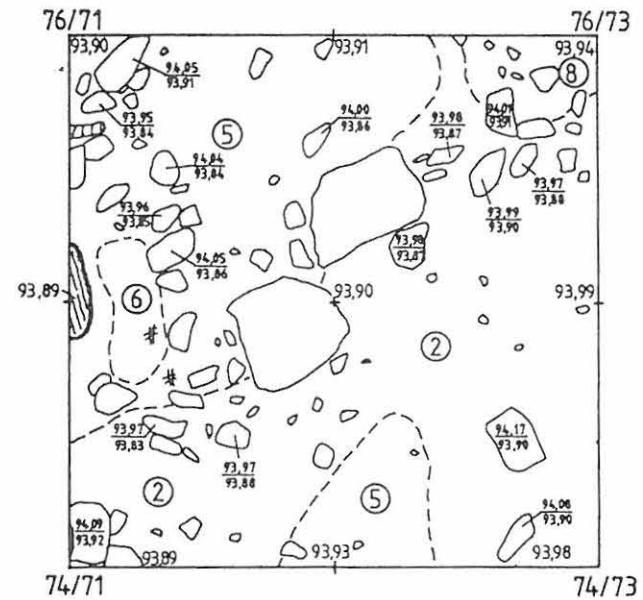
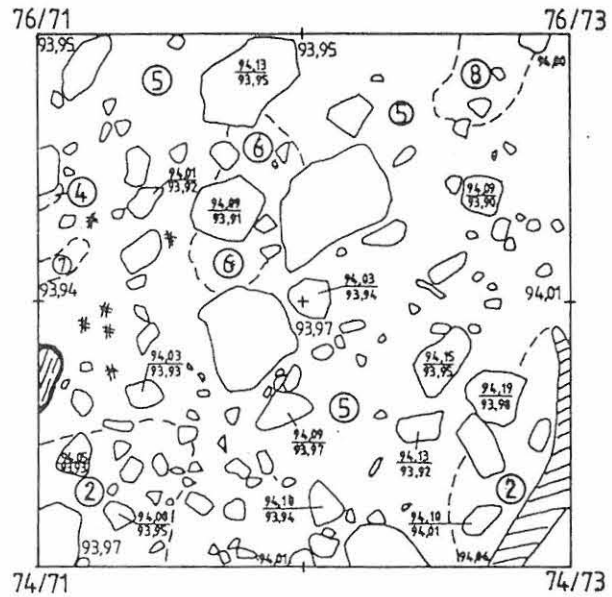
Piirt. Anssi Malinen

- ② kellertävä hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ④ vaaleanharmaa hiekka
- ⑤ ruosteensuskea hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑥ tumma punertava hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑦ hiilijälkinen hiekka
- ⑧ harmahtava humuksen sekainen hiitten värjäämä hiekka

- hiiltynyt puu
- hiili
- juuri

Taso 3

Taso 4

HOLLOLA
HAHMAJÄRVI 3 2001

Mk 1:20 0 1m

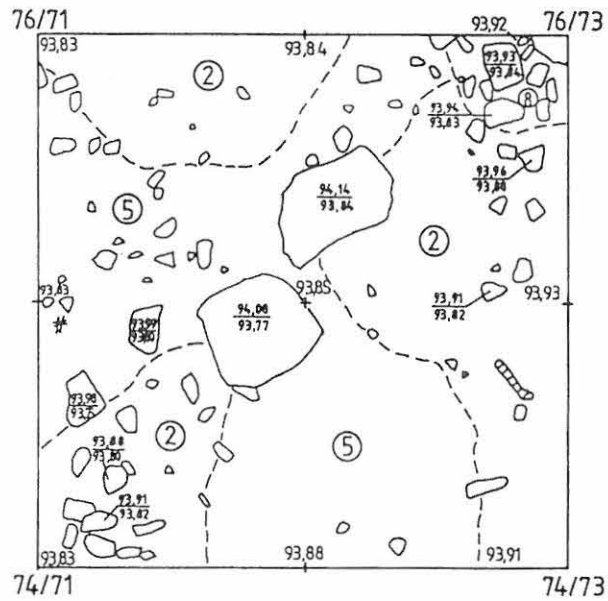

Piirt. Anssi Malinen

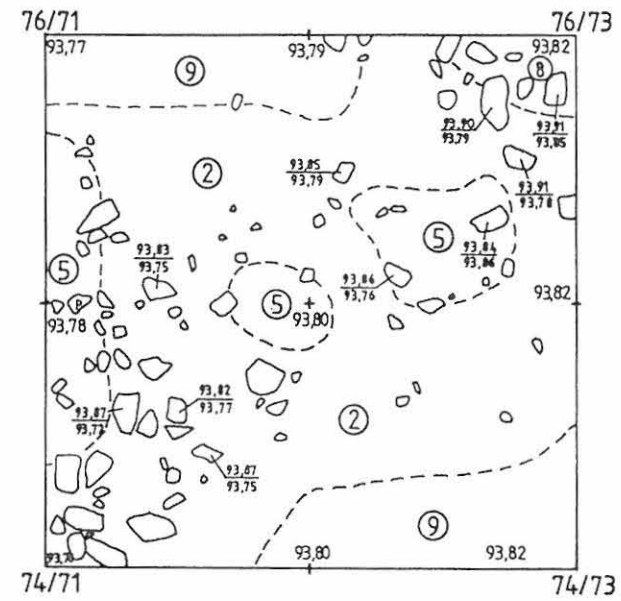
- ② kellertävä hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑤ ruosteensuskea hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑧ harmahtava humuksen sekainen hiilen värjäämä hiekka
- ⑨ vaaleanharmaa hieta

- # hiili
- juuri
- P palanut kivi

Taso 5

Taso 6

HOLLOLA
HAHMAJÄRVI 3 2001

Mk 1:20 0 1m

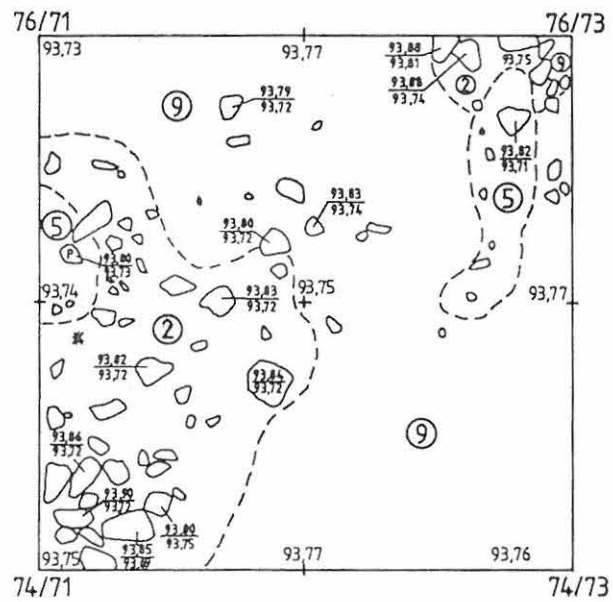

Piirt. Anssi Malinen

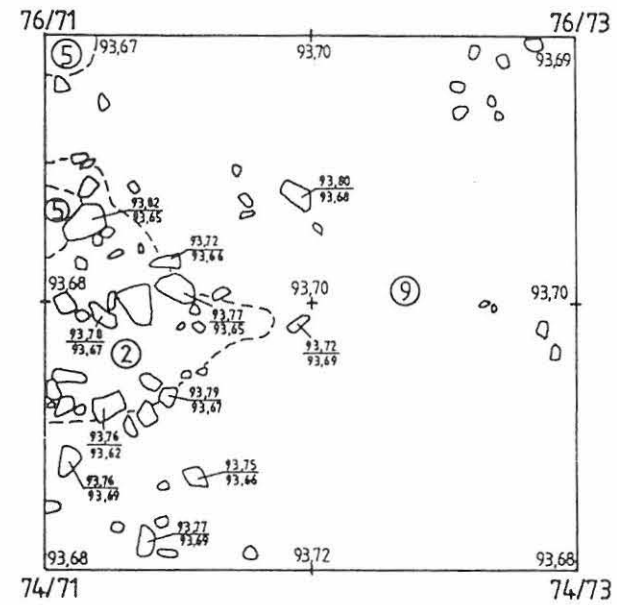
- ② kellertävä hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑤ ruosteensuskea hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- ⑨ vaaleanharmaa hieta

- P palanut kivi
- # hiili

Taso 7

Taso 8

HOLLOLA
HAHMAJÄRVI 3 2001

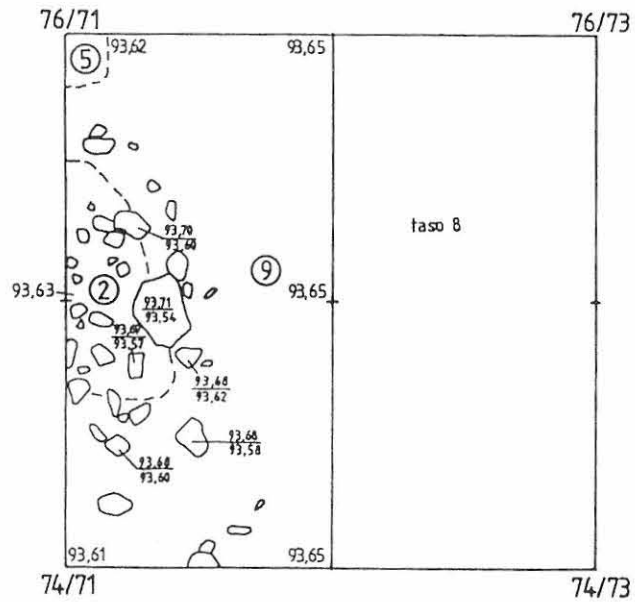
Mk 1:20 0 1m

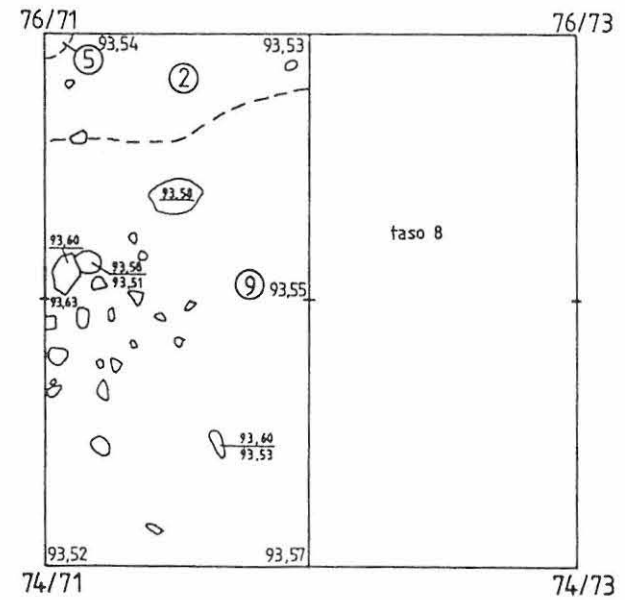
Piirt. Anssi Malinen

- 2 kellertävä hiekka, seassa korkeampaa ainesta
- 5 ruosteensuskea hiekka, seassa korkeampaa ainesta
- 9 vaaleanharmaa hieta

Taso 9

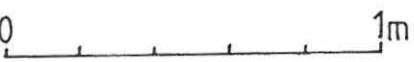

Taso 10

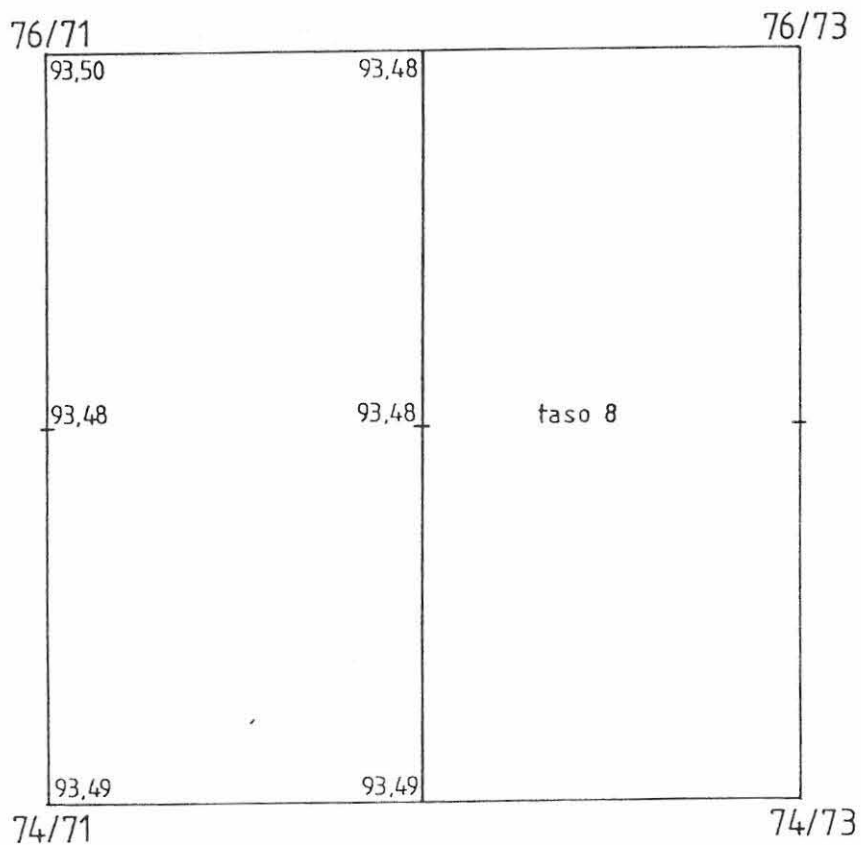
HOLLOLA HAHMAJÄRVI 3 2001

Pohjataso

Mk 1:20 0 1m

Piirt. Anssi Malinen

HOLLOLA HAHMAJÄRVI 3 2001

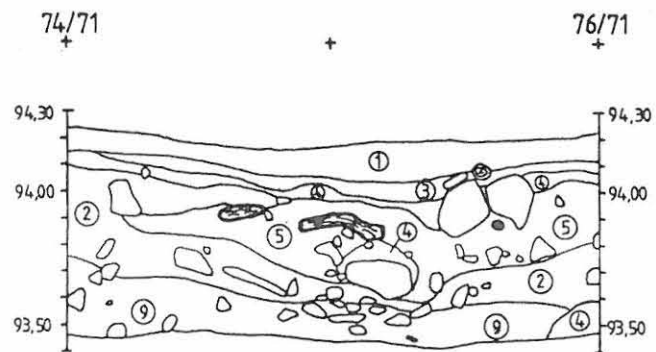
Leikkauskartat

Mk 1:20 0 1m

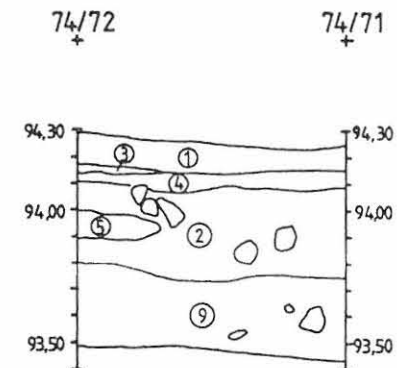
Piirt. Anssi Malinen

- 1 turve
- 2 kellertävä hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- 3 tummanharmaa humuksen sekainen hiilen värjäämä hiekka
- 4 vaaleanharmaa hiekka
- 5 ruosteensuskea hiekka, seassa karkeampaa ainesta
- 9 vaaleanharmaa hieta
- hiltynyt puu
- juuri

Länsileikkaus

Eteläleikkaus

Hollola Hahmajärvi 3

Löytöryhmät

Pintakerros

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	3
Palanut luu	1
<i>Yhteensä</i>	4

1. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsikaavin	2
Kvartsinuolenkärki	1
Kvartsiteelmä	1
Kvartsi-iskos	84
Palanut luu	29
<i>Yhteensä</i>	117

2. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsikaavin	1
Kvartsiteelmä	5
Kvartsiydin	1
Kvartsi-iskos	39
Palanut luu	473
<i>Yhteensä</i>	519

3. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsiteelmä	3
Kvartsi-iskos	25
Saviastian pala	33
Palanut luu	1030
<i>Yhteensä</i>	1091

4. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsiteelmä	1
Kvartsi-iskos	18
Saviastian pala	15
Palanut luu	352
<i>Yhteensä</i>	386

5. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsiteelmä	1
Kvartsi-iskos	3
Saviastian pala	1
Palanut savi	1
Palanut luu	331
<i>Yhteensä</i>	337

6. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsinuolenkärki	1
Kvartsiydin	1
Kvartsi-iskos	10
Palanut luu	227
<i>Yhteensä</i>	239

7. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	1
Palanut luu	393
<i>Yhteensä</i>	394

8. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	4
Palanut luu	8
<i>Yhteensä</i>	12

9. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	3
<i>Yhteensä</i>	3

10. kerros

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	2
<i>Yhteensä</i>	2

11. kerros

Löytö	Lkm
Palanut luu	1
<i>Yhteensä</i>	1

Profiililöydöt

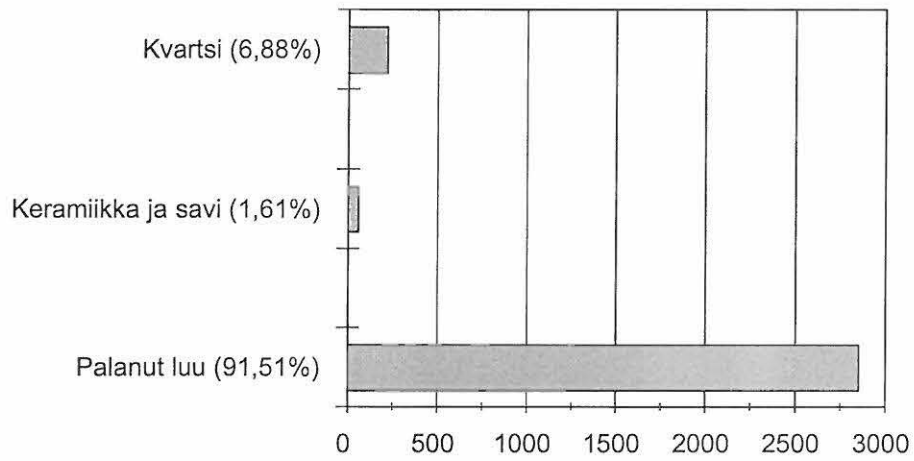
Löytö	Lkm
Palanut luu	2
<i>Yhteensä</i>	2

Koekuopat

Löytö	Lkm
Kvartsi-iskos	4
<i>Yhteensä</i>	4

Yhteenveto

Löytö	Lkm
Kvartsikaavin	3
Kvartsinuolenkärki	2
Kvartsiteelmä	11
Kvartsiydin	2
Kvartsi-iskos	196
Saviastian pala	49
Palanut savi	1
Palanut luu	2847
<i>Yhteensä</i>	3111

Löytömaterialien suhteelliset määrät

Hollola Hahmajärvi 3
Löytötiheyskartta

Pintakerros

76/71		76/73
74/71	Kvartsi-iskos 3 Palanut luu 1	74/73

1. kerros

76/71				76/73
Kvartsi-iskos 6	Kvartsiteelmä 1 Kvartsi-iskos 8	Kvartsi-iskos 9 Palanut luu 1	Kvartsi-iskos 4 Palanut luu 17	
Kvartsi-iskos 1	Kvartsi-iskos 21 Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 9 Kvartsi-iskos 9 Palanut luu 2	Kvartsi-iskos 4 Palanut luu 9	
Kv-nuolenk. 1 Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 10	Kvartsi-iskos 3	
		Kvartsi-iskos 5		
74/71				74/73

2. kerros

76/71				76/73
Kvartsi-iskos 4	Kvartsi-iskos 4	Kvartsi-iskos 6? Palanut luu 2	Kvartsi-iskos 2 Palanut luu 14	
Kvartsi-iskos 4	Kvartsi-iskos 3	Kvartsi-iskos 4 Palanut luu 445	Palanut luu 11	
Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 3 Kvartsi-iskos 3	Kvartsiteelmä 1	Kvartsi-iskos 3	
Kvartsiteelmä 2	Palanut luu 1		Kvartsi-iskos 4	
74/71				74/73

3. kerros

76/71			76/73
Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 2	Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 2	Palanut luu 7
Kvartsiteelmä 2 Kvartsi-iskos 4	Kvartsiteelmä 1 Kvartsi-iskos 7	Kvartsi-iskos 2 Palanut luu 935	Palanut luu 81
		Kvartsi-iskos 2 Palanut luu 1	Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 1
Kvartsi-iskos 3 Saviastianp. 33 Palanut luu 3		Kvartsi-iskos 1	
74/71			74/73

4. kerros

76/71			76/73
	Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 1		Palanut luu 9
Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 1	Kvartsi-iskos 2 Saviastianp. 1	Palanut luu 190	Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 144
Kvartsi-iskos 2 Saviastianp. 12 Palanut luu 1		Kvartsiteelmä 1 Kvartsi-iskos 1	
Saviastianp. 1 Palanut luu 4	Kvartsi-iskos 5 Palanut luu 1	Kvartsi-iskos 2 Palanut luu 1	Kvartsi-iskos 3 Saviastianp. 1
74/71			74/73

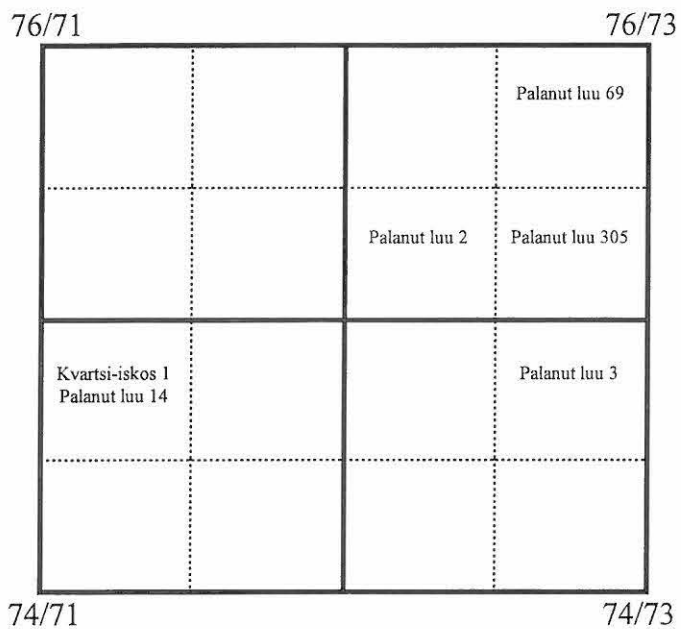
5. kerros

76/71			76/73
Saviastianp. 1			
Kvartsi-iskos 1		Kvartsi-iskos 2 Palanut luu 3	Palanut luu 315
Palanut luu 7			
Kvartsiteelmä 1 Palanut savi 1 Palanut luu 6			
74/71			74/73

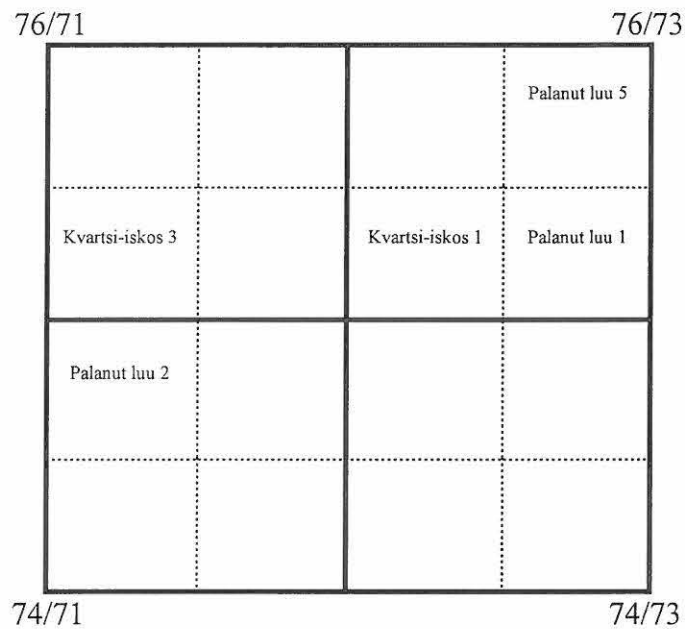
6. kerros

76/71			76/73
			Kv-nuolenk. 1 Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 29
Kvartsiydin 1 Kvartsi-iskos 4		Palanut luu 17	Kvartsi-iskos 1 Palanut luu 165
Palanut luu 11		Palanut luu 5	Kvartsi-iskos 3
			Kvartsi-iskos 1
74/71			74/73

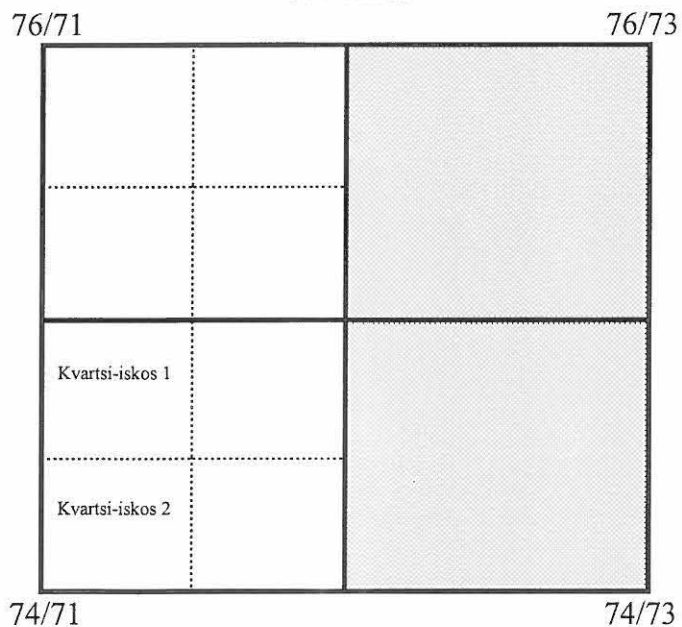
7. kerros

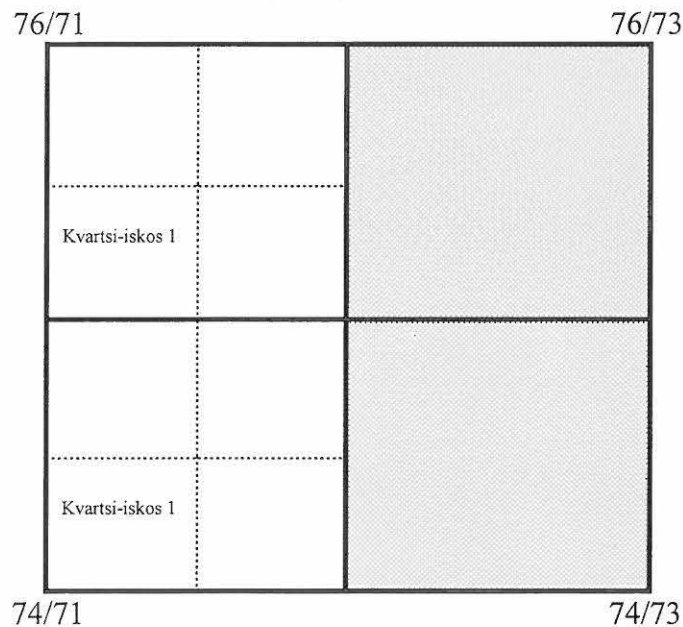
8. kerros

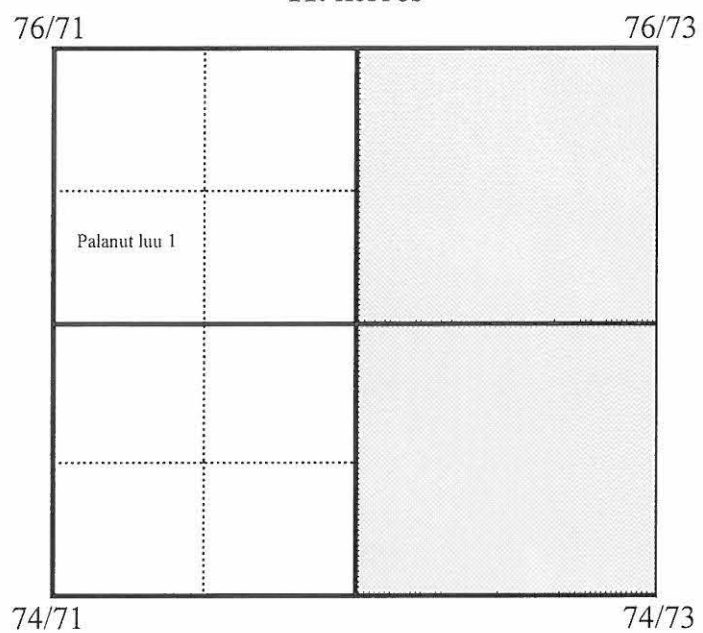
9. kerros

10. kerros

11. kerros

Hollola Hahmajärvi 3, 2001

Hiilinäytteet:

Nro	Pvm	Sijainti	Konteksti	huomioita
1	17. 7.	x = 75,30 y = 71,20 z = 102 2. kerros		
2	18. 7.	x = 74,70 y = 72,20 z = 107 3. kerros		
3	18. 7.	x = 75,20 y = 71,55 3. kerros		
4	20. 7.	x = 75,77 y = 72,70 z = 97		
5	20. 7.	x = 75,20 - 75,30 y = 71,00 - 71,05 z = 87		
6	16.7.	x = 75 y = 72 1. kerros		palanutta luuta, KM 32676:21 analyysiin (ensin osteolo- giseen analyysiin)
7	23.7.	x = 75 y = 72 6. kerros		palanutta luuta, KM 32676:110 analyysiin (ensin osteolo- giseen analyysiin)